

Részletek

az

Országgyűlés Mezőgazdasági Bizottságának 531-es számú tárgyalótermében,

2014. június 25-én 13 órakor

tartott

a

26. GMO-Kerekasztal ülésén elhangzott hozzászólásokból

Balról jobbra haladva Herman Van Rompuy, Barack Obama, Jose Manuel Barroso és David Cameron
(Andrew Winning/Pool/AP/[File](#))

Szerkesztette:
Darvas Béla

**Budapest
2014**

Tartalomjegyzék

<i>A GMO-Kerekasztal meghívója</i> _____	3
<i>A résztvevők listája</i> _____	4
<i>A Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) tárgyalások általános céljairól, az ezzel kapcsolatos GMO-Kerekasztal ülésének szervezéséről</i> (Darvas Béla) _____	5
<i>A jövő kiárúsítása? – Az EU-USA szabad kereskedelmi tárgyalások veszélyei</i> (Fidrich Róbert) _____	7
<i>Vélemény az Európai Unió – Egyesült Államok Kereskedelmi és Befektetési Megállapodás (TTIP) Greenpeace által ismert tartalmáról</i> (Tömöri Balázs) _____	10
<i>A kereskedelem szabadsága vagy a gazdasági érdekek kikezdetlensége?</i> (Jávor Benedek) _____	13
<i>Milyen jogintézményt terveznek a multinacionális befektető cégek a Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség (TTIP) alapján a nemzeti önvédelmi szabályozók miatt elmaradt hasznuk kárigényének a nemzetállamokkal szemben közvetlen érvényesítésére?</i> (Tanka Endre) _____	15
<i>Kémiai- és genetikai-biztonsági kockázatok a Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) egyes részleteiben</i> (Simon Gergely) _____	19
<i>A Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség veszélyei és a védekezés lehetőségei</i> (Varga Zoltán) _____	21
<i>A GM-fajták köztermesztésével kapcsolatos tagállami döntés lehetősége</i> (Körösi Levente és Andorkó Rita) _____	23
<i>A GM-fajták megítélése Oroszországban és Kínában</i> (Bardócz Zsuzsa és Pusztai Árpád) _____	24
<i>A Nemzeti Agrárkutatói és Innovációs Központ (NAIK) bemutatása, valamint a hazai K+F helyek növény-géntechnológiai tevékenységének áttekintése</i> (Jenes Barnabás) _____	26
<i>A neonicotinoid hatóanyagú csávázószerek méhészeti vonatkozásai és a méhészek megosztottsága</i> (Békési László) _____	28
<i>„Célkeresztben a GMO-k mezőgazdasági felhasználása” – parlamenti nyílt nap</i> (Homoki Hajnalka) _____	29
<i>Széljegyzetek a „Technológia vagy manipuláció?” rendezvényről</i> (Darvas Béla) _____	31

A GMO-Kerekasztal meghívója

az Országgyűlés Mezőgazdasági Bizottságának 531-es számú tárgyalótermébe
(az Országgyűlés Irodaháza, Budapest Széchenyi rakpart 19; a Margit-híd pesti hídfőjénél – bejárat a Duna felől)
2014. június 25-én 13 órakor kezdődő

a

GMO-szervezetek hazai gyakorlatba kerülése kerekasztal-megbeszélésre (26)

Fontos: Az Országgyűlés Irodaházában beléptető rendszer működik. Az ülésen való részvétel kizárólag előzetes bejelentés alapján lehetséges (a terem befogadóképessége max. 40 fő). Kérjük, hogy a GMOka@biokontroll.hu mail számon (Szabó Csabáné, Marika) jelezze vissza azonnal részvételi szándékát, adja meg a nevét, munkahelyét és személyazonosító igazolványának számát. Az ülésre kérjük, hogy 15 perccel hamarabb jöjjön. **A belépéshez személyazonosító igazolvány (+ lakcímkártya) szükséges.**

1. Szakterületi összefoglalók (első, nyilvános rész – levezető Darvas Béla)

(1.1.) Előadások

- Darvas Béla: A *Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)* tárgyalások általános céljairól, az ezzel kapcsolatos GMO-Kerekasztal ülésének szervezéséről (írásbeli hozzászólás)
- Fidrich Róbert⁺: A jövő kiárúsítása? – A tervezett Európai Unió – Egyesült Államok szabad kereskedelem (*TTIP*) veszélyei (10 perc)
- Tömöri Balázs⁺: A *Greenpeace* Magyarország véleménye az Európai Unió – Egyesült Államok Kereskedelmi és Befektetési Megállapodás (*TTIP*) jelenleg ismert tartalmáról (10 perc)
- Jávor Benedek^o: A kereskedelem szabadsága vagy a gazdasági érdekek kikezdetlensége? (írásbeli hozzászólás)
- Tanka Endre: Milyen jogintézményt terveznek a multinacionális befektető cégek a Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség (*TTIP*) alapján a nemzeti önvédelmi szabályozók miatt elmaradt hasznuk kárigényének a nemzetállamokkal szemben közvetlen érvényesítésére? (írásbeli hozzászólás)
- Simon Gergely⁺: Kémiai- és genetikai-biztonsági kockázatok a *Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)* egyes részleteiben (írásbeli hozzászólás)
- Varga Zoltán: A Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség veszélyei és a védekezés lehetőségei (helyszíni hozzászólás)
- Kőrösi Levente⁺ és Andorkó Rita⁺: A GM-fajták köztermesztésével kapcsolatos tagállami döntés lehetősége (10 perc)
- Bardócz Zsuzsa és Pusztai Árpád: A GM-fajták megítélése Oroszországban és Kínában (10 perc)
- Jenes Barnabás: A Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs Központ (NAIK) bemutatása, valamint a hazai K+F helyek növény-géntechnológiai tevékenységének áttekintése (10 perc)
- Békési László: A neonikotinoid hatóanyagú csávázószerek méhészeti vonatkozásai és a méhészek megosztottsága (10 perc)

(1.2.) Tájékoztatók

- Homoki Hajnalka⁺: „Célkeresztben a GMO-k mezőgazdasági felhasználása” – parlamenti nyílt napok (Országház, Vadászterem, 2014. február 20) (írásbeli hozzászólás)
- Darvas Béla: Széljegyzetek „Technológia vagy manipuláció?” rendezvényről (Domonyvölgy, Lázár Lovaspark, 2014. május 31) (írásbeli hozzászólás)

(1.3.) Hozzászólások, kérdések

Megjegyzés: A hozzászólások írott anyagát (max. 2. oldal) legkésőbb **június 21-én 10 óráig** (szigorúan vonatkozik ez az írásbeli hozzászólásokra) kérem megküldeni a bdarvas@freemail.hu címre. Az összefoglalók mintáit lásd: <http://www.bdarvas.hu/gmo/idn39>. Az ülésen hang- és képfelvétel készülhet. Rendes és tiszteletbeli tagjaink⁺ a teljes ülésünkön; vendégeink^o és a sajtó képviselői csak annak nyilvános részén vehetnek részt.

2. Állásfoglalások (második, zárt rész – levezető Székács András) – A *TTIP*-vel kapcsolatos vélemények.

Meghívott vendégeink: Pelcné, Gáll Ildikó,^o Meszerics Tamás,^o Morvai Krisztina,^o Szanyi Tibor,^o Molnár Csaba,^o továbbá az Országgyűlés Mezőgazdasági és Fenntartható Fejlődés Bizottságainak tagjai, valamint a sajtó képviselői.

A résztvevők listája

- Ács Sándorné** – Kishantosi Nonprofit Kft., Kishantos; *IFOAM*; Magyar Ökotoxikológiai Társaság (MÖTT)
- Andorkó Rita**⁺ – Földművelésügyi Minisztérium, Stratégiai Főosztály (MIGH)
- Ángyán József** *DSc* – Szent István Egyetem (SzIE), Gödöllő
- Bardócz Zsuzsa**⁺ *DSc* – Földművelésügyi Minisztérium, Stratégiai Főosztály; Géntechnológiai Eljárásokat Véleményező Bizottság (GEVB)
- Békési László** *CSc* – Haszonállat-génmegőrzési Központ, Gödöllő (HÁGK)
- Bódás Sándor**^o – Magyar Biogáz Egyesült
- Bohus Anita**^o – Földművelésügyi Minisztérium
- Bóna Viktor** – Greenpeace
- Botyánszky Henrik**^o – Bp. Főváros Kormányhivatal V. ker. Népegészségügyi Intézet; MÖTT
- Darvas Béla** *DSc* – NAIK Agrár-környezettudományi Kutatóintézet (AKK), Budapest; MÖTT
- Dömölki Ferencné**^o – Országos Fogyasztóvédelmi Egyesület; GEVB
- Fekete Hajnal**^o – Védegylet
- Fidrich Róbert**^o – Magyar Természetvédelmi Szövetség; GEVB
- Hadarics Gábor**^o – Echo Tv
- Harangozó Vince**^o – Echo Tv
- Hardi Péter**^o – Szabad Föld
- Heszky László**⁺ *DSc* – SzIE MKK Genetikai és Biotechnonológiai Intézet; GEVB
- Ilovai Zoltán**^o – Biodiagnosztikai Kft
- Jenes Barnabás** *CSc* – NAIK Mezőgazdasági Biotechnológiai Kutatóintézet, Gödöllő (MBK)
- Kóródi Ágnes Anita**^o – Echo Tv
- Kovács Anita**^o – Lánchíd Rádió
- Kőrösi Levente**⁺ – Földművelésügyi Minisztérium, Stratégiai Főosztály (MIGH)
- Murányi Attila**^o *DSc* – MTA ATK Talajtani Intézet; GEVB; MÖTT
- Nagy Kristóf**^o – Magyar Hírlap
- Olasz Ferenc** *CSc* – NAIK MBK, Gödöllő
- Ruthner Szabolcs**⁺ *PhD* – Vetőmag Szövetség
- Szabó Dániel**^o – VS.hu
- Székács András** *DSc* – NAIK AKK; GEVB; MÖTT
- Tömöri Balázs**^o – Greenpeace; GEVB
- Újszászi Gyöngyi**^o – Védegylet Egyesület
- Vajda Boldizsár**⁺ – NÉBIH
- Varga L. György** *PhD* – MÖTT
- Varga Zoltán** *DSc* – Debreceni Egyetem

**A Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) tárgyalások általános céljairól,
az ezzel kapcsolatos GMO-Kerekasztal ülésének szervezéséről**

Darvas Béla
GMO-Kerekasztal

A 2011. novemberi EU – Egyesült Államok csúcstalálkozón [Ron Kirk](#), az Egyesült Államok kereskedelmi képviselőjének és [Karel De Gucht](#), az Unió kereskedelmi biztosának vezetésével létrehozták a munkahelyteremtéssel és a növekedéssel foglalkozó munkacsoportot. A [TTIP](#) tárgyalások megindítását 2013. [február 13](#)-án magas szintű vezetői találkozó előzte meg. Barack Obama (Egyesült Államok) és José Manuel Barroso/Herman Van Rompuy (Európai Unió) megállapodása már nem csupán a transzatlanti kereskedelmi és beruházási tevékenység kiszélesítését célozta meg (lásd címkép), hanem ezek globális szabályozásának „harmonizálását”. A tárgyalások 2013. [március 12](#)-én kezdődtek el, az irányelvek lefektetésével. 2013. [június 14](#)-én Karel De Gucht az Unió kereskedelmi biztosa üdvözölte a Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség ([TTIP](#)) tárgyalássorozat megindulását.

„A mai határozat fontos üzenetet közvetít az európaiak számára: eltökélt szándékunk, hogy az Atlanti-óceán mindkét partján munkahelyeket teremtsünk és megerősítsük a gazdaságot. Célunk, hogy gazdaságaink minden eddiginél szorosabb összekapcsolása révén felszabadítsuk a transzatlanti kereskedelmi és beruházási partnerségben ([TTIP](#)) rejlő kiaknázatlan lehetőségeket. Ezt az amerikai piachoz való jobb hozzáférés útján fogjuk megvalósítani, emellett együttműködünk az Egyesült Államokkal globális normák kialakításán, és növelni fogjuk a meglévő szabályozásaink közötti összhangot.”

Már 2013. [május 22](#)-én felvetették (tehát De Gucht aggálytalan álláspontja előtt) azt, hogy az Egyesült Államok tárgyalói számára [TTIP](#) egyik nagyon fontos célja a szigorú európai GMO szabályozás feloldása, a GM-összetevőt tartalmazó élelmiszerek/takarmányok jelölésének eltörlése. A *Testbiotech* felvetette, hogy az EU területén több olyan új [GM-faj](#) (pl. GM-nyárfa) jelenhet meg az egyezmény következtében, amelyekhez jelenleg még – többé-kevésbé – elővigyázatosan közelít az EU adminisztráció.

A tárgyalássorozat gazdasági céljainak kritikájára sem sokáig kellett várni. A *Guardian*-ban Dean Baker 2013. [július 12](#)-én arról írt cikket, hogy ez az egyezkedés nem igazán a tárgyaló felek gazdaságának jövőbeli prosperitásáról szól, mint inkább arról, hogy egy túlsúlyos ipari lobbiz változtatásokat hajtson végre a jelenlegi európai kereskedelmi és beruházási szabályozáson. Hamarosan jogos kritika érte a tárgyalások transzparenciáját is.

2013. [november 13](#)-án értesülhettünk arról, hogy az EU-ban szigorodó növényvédőszerrel kapcsolatos szabályozás következtében – különösen vonatkozik ez a [hormonmoduláns](#) hatású anyagok körére – az Egyesült Államokból szállított élelmiszerek akár 40%-val kapcsolatban is kifogás merülhet fel. Emlékezhetünk rá, hogy vannak (pl. [Magyar Elhízástudományi Társaság](#)), akik az Egyesült Államokbeli lakosság kiterjedt [kóros elhízása](#) mögött ezeket a hatásokat is sejtik. Ez nyilvánvalóan nem kerülhette el az ipari lobbiz figyelmét, így az EU növényvédőszer-szabályozás változtatása/felpuhítása is a tárgyalások célpontjai közé került.

[2014 májusában](#) már klórral és [peroxi-savval](#) fertőtlenített csirkék, a nem-terápiás célú antibiotikumokkal és/vagy [ractopamin](#)-nal takarmányozott marhák húsának európai engedélyezése is tárgyalásra került, vagyis hogy az Egyesült Államok húsipari technológiáinak az EU-nál engedékenyebb normái legyenek a mérvadók. Nem lényegtelen emlékeznünk arra, hogy az európai gyorsriasztási rendszer ([RASFF](#)) adatai szerint 2009-2012 időtartamban Kína, Törökország, India után az Egyesült Államok által beszállított élelmiszerekkel volt a legtöbb minőségi kifogás.

*

A GMO-Kerekasztal fontosnak gondolja a *TTIP* eseményeinek követését, így az Európai Parlamenti (EP) képviseléválasztások első napján (május 26-án, illetve a válasz elmaradása esetén június 2-án megismételtük a levelünk) megszólítottuk az EP magyar képviselőcsoportjainak listavezetőit. Úgy gondoltuk, hogy ilyen fontos ügyben nem ezt követően kell a képviselőknek felkészülnie, hanem már a pozícióra való jelentkezés pillanatában többé-kevésbé kialakult állásponttal kellett rendelkezniük. Nagyon jelentősnek gondoljuk az időben való rákészülést és a kérdés közös megvitatását, mert a tárgyalás menete minden bizonnyal eléri majd az EP képviselők szintjét. Magyarország pártjainak egy alkalommal ([53/2006/XI.29 OGY határozat](#)) már sikerült közös álláspontot kialakítani a *MON 810*-es vetési moratóriumával kapcsolatban. Ennek kialakításában kulcsszerepet játszott a GMO-Kerekasztal által 2006-ban szervezett, nagysikerű [Parlamenti Nyílt Napok](#) rendezvény. Feltételezem, hogy most is kialakítható lenne a pártok közös álláspontja. A jelenleg történtek:

Május 29-én Meszerics Tamás (LMP) (munkatársa Csiba Katalin) az alábbi választ adta „... a zöld frakció már 27-én ülést tartott kint Brüsszelben és csak most tudom behozni a levelezési lemaradásomat. A napokban véglegesedik a frakció júniusi programja és kiderül, hogy 25-én otthon tudok-e lenni. Ha ez nem megy, írásbeli hozzászólással mindenképpen jelentkeznek.” A képviselő végül semmilyen értesítést nem küldött az ülés napjáig, illetve kérdésünk után, június 27-én (az ülés után két nappal) az írásbeli hozzászólását is lemondta.

Június 2-án Pelczné, Gáll Ildikó (Fidesz) nevében Lovas Zoltántól az alábbi válasz érkezett: „Köszönöm szépen megkeresését és szíves meghívását. Sajnos brüsszeli teendőim miatt nem tudok részt venni kerekasztal beszélgetésükön.” A meghívásunk egyértelműen tartalmazta azt, hogy bármely frakciótag/szakértőnek átadható a feladat és, hogy személyes megjelenés nélkül két oldalban írásban is hozzá lehet szólni, ezért válaszlevelünkben erre ismételtelen felhívtuk a képviselőt a figyelmet. Választ erre a levelünkre nem kaptunk.

Június 3-án Molnár Csaba (Demokratikus Koalíció) nevében Limp Alpártól a következő mail érkezett: „Elnézést, hogy csak most reagálunk, de az Európai Parlamenti választások utáni munkatárs-váltások miatt csak most kaptam meg a felkérő levelet, amit Dr. Molnár Csabának küldött. Képviselő úr sajnos nem tud felszólalni a kerekasztal ülésen egyéb elfoglaltságai miatt.” Az előző esethez hasonló tartalmú levelet küldtem válaszul, amire így szólt a június 6-ai válasz: „Képviselő úr egyelőre még hivatalosan nem EP képviselő és ilyen átmeneti minőségében még nem szeretne állást foglalni az ügyben, de bízunk benne, hogy a jövőben is lesz még lehetősége az álláspontját kifejteni.”

Június 11-én küldtem ki a 26. GMO-Kerekasztalra szóló meghívókat, amely a program előzetesét már tartalmazta. Ezt újra megkapta minden EP listavezető képviselő, függetlenül attól, hogy válaszolt e korábban vagy sem.

Június 12-én Jávor Benedek (Párbeszéd Magyarországért) nevében Herman István az alábbi választ adta „Jávor Benedek köszöni a meghívást. Június 25-én Brüsszelben lett volna, de megpróbálja megoldani, hogy ott legyen a kerekasztalon, ha mégsem sikerülne, akkor írásbeli hozzászólást fog eljuttatni Önnek.” Ez utóbbi megtörtént.

Válasz nélkül hagyta a felkérést Morvai Krisztina (Jobbik) és Szanyi Tibor (MSZP). Utóbbi azért is meglepő, mert Szanyi Tibor levezető elnök (éppen Font Sándorral – Fidesz) volt a 2006. november 22-i Parlamenti Nyílt Napok egyik szekciójában, amikor az ötpárti *MON 810* vetési moratórium [szakmai megalapozása](#) történt.

A jövő kiárúsítása? – Az EU-USA szabad kereskedelmi tárgyalások veszélyei

Fidrich Róbert

Magyar Természetvédők Szövetsége

Az Európai Unió (EU) és az Egyesült Államok (EÁ) között 2013 júliusában indultak meg a kétoldalú szabad kereskedelmi tárgyalások (Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség – *TTIP*). A *TTIP*-vel kapcsolatos veszélyekre röviden már a GMO-Kerekasztal előző, 2013. [novemberi ülésén](#) felhívtuk a figyelmet: „A készülő szabad kereskedelmi megállapodás veszélybe sodorhat minden olyan vívmányt, amelyet az elmúlt évtizedek során a környezet- és természetvédelem során elértünk. Különösen hazánk Alaptörvényben is rögzített génmódosítás-mentességére jelent nagy veszélyt ez a megállapodás. Ezért mindent meg kell tenni, hogy e megállapodás létrejöttét megakadályozzuk.” Az azóta eltelt időszakban több részlet is kiderült a tervezett megállapodásról, amely ellen nemzetközi szinten is széles körű tiltakozások indultak meg, de a tisztánlátást nem segíti a tárgyalások titkossága, és az Európai Bizottság által a *TTIP*-vel kapcsolatos aggodalmak leszerelése érdekében bevetett [kommunikációs stratégia](#). Általánosságban kijelenthető, hogy a *TTIP* az eddigi egyik legambiciózusabb kétoldalú szabad kereskedelmi megállapodás lenne – bár ezt, feltehetően a *WTO*-val és más szabad kereskedelmi megállapodásokkal szembeni korábbi tiltakozások tapasztalatai alapján megpróbálják titkolni, s feltehetően ezért is választották a kommunikációs szempontból semlegesebbnek ható Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség elnevezést. A *TTIP* a korábbi szabad kereskedelmi megállapodásokkal szemben nem a vámok csökkentéséről szól, hiszen ma már az EU és az EÁ közötti viszonylatban már így is elég alacsonyak a vámok. A készülő megállapodás egyik fő eleme a befektetéseket és a kereskedelmet akadályozó korlátok felszámolása érdekében az EU és az EÁ közötti „szabályozási koherencia” megteremtése, ami a környezet-, egészségvédelem és munkajogi téren egyfajta lefelé induló spirál kialakulásával veszélyével fenyeget. Másik fontos eleme a készülő megállapodásnak az ún. befektető – állam vitarendezési mechanizmus (*ISDS*),¹ amely egyfajta „magánbíróság”, ami lehetővé tenné, hogy egyes géntechnológiai cégek akár hazánkat is beperelhessek egy-egy génmódosított fajtacsoport tilalma miatt (s ez ellen még a tiltás nemzeti hatáskörbe vonását célzó most készülő EU-szintű megállapodás sem véd meg minket), vagy akár Romániát a Verespatakra tervezett aranybánya engedélyének hiánya miatt, kártérítést követelve az elmaradt haszon miatt, vagy akár az engedélyezés kikényszerítésének céljával.

A *TTIP*-vel kapcsolatos általános aggályok közül a legelső az átláthatóság (transzparencia) hiánya. A tárgyalások titkossága felveti a kérdést, hogy vajon kinek hoz hasznot a tervezett megállapodás, illetve vajon miket áldozunk fel a „szabályozási koherencia” oltárán? A társadalom, a civilszervezetek, szakszervezetek nem férnek hozzá a tárgyalási anyagokhoz, ezzel szemben az ipar képviselői és lobbiszervezetei szinte szabad bejárást kapnak, és az eddig ismertté vált részletek alapján egyértelmű, hogy a készülő megállapodás fő célkitűzése és tartalma az ő igényeiknek a kiszolgálása. A tárgyalások titkossága miatt ezért eddig elsősorban korábbi, hasonló szabad kereskedelmi egyezmények tapasztalataira és a kiszivárgott információkra támaszkodva, továbbá a géntechnológiai ipar és

¹ Az ún. befektető-állam vitarendezési mechanizmus (*ISDS*) szerepel már több kétoldalú vagy regionális szabad kereskedelmi egyezményben (pl. *NAFTA* ill. a Hong-Kong és Ausztrália közötti kétoldalú megállapodás), és benne van a már nagyon előrehaladott állapotban lévő, az EU és Kanada közötti készülő szabad kereskedelmi egyezményben is.

a lobbiszervezetek „kívánságlistája”, az amerikai kormány nyilatkozatai és a *DG Trade* hivatalos „kérdés – válasz” dokumentumai alapján kaphatunk képet a *TTIP* várható tartalmáról. A másik fő probléma, hogy a *TTIP* aláásná a demokráciát. Azáltal, hogy a „szabályozási koherencia” megteremtésére hivatkozva kötelező erejű kétoldalú kereskedelmi egyezményen keresztül elérik környezetvédelmi és egyéb normák fellazítását, illetve befagyasztását, az lényegében aláássák a kormányok lehetőségét, hogy a társadalom részéről érkező aggodalmakra válaszul demokratikus döntéseket hozzanak. Az EÁ-kormány és az ipar eddigi megnyilatkozásai alapján a *TTIP*-n keresztül veszélybe kerülhet az európai környezetvédelmi döntéshozatal alapját képező két legfontosabb elv: az elővigyázatosság elve és a „szennyező fizet” elve. Amennyiben megvalósulna az igényük, hogy azok a vegyszerek vagy GM-fajták, amelyeket az EÁ engedélyez, automatikusan forgalmazási engedélyt kapjanak Európában is, lényegében felszámolná a demokratikus döntéshozatalt Európában. Szintén a demokrácia megkerülését jelenti, ha az egyezmény által különleges előjogokat biztosítanak a vállalatok számára, amelyekkel magánbíráóság előtt (*ISDS*) megtámadhatják a demokratikusan elfogadott döntéseket.

A géntechnológia cégek kívánságlistája és az EÁ-tárgyalók nyilatkozatai alapján a GM-szervezetek kapcsán a fent már említett veszélyek mellett a további problémák merülnek fel: *(i)* szeretnék elérni a „zéró tolerancia” feloldása a GM-élelmiszerekre és a -vetőmagokra vonatkozóan, ami azt eredményezné, hogy a világon sehol nem engedélyezett, nem tesztelt GM-növények korlátozás nélkül bekerülhetnek Európába; *(ii)* szeretnék elérni a GM-szervezetek európai engedélyezésének felgyorsítását; *(iii)* a GM-összetevők jelölési kötelezettségének felszámolását – csak „GMO-mentes” címkézés legyen; *(iv)* bioüzemanyagokra vonatkozó egyébként is nagyon gyenge EU-s fenntarthatósági kritériumok fellazításával növelhetik az EÁ GM-kukorica és -szója térnyerését az európai piacon.

Az EU egyik fő célja a *TTIP*-vel, hogy biztosítsák az európai cégek számára a bejutást az amerikai közszolgáltatások piacára. Az eddig felmerült aggodalmakra válaszul az Európai Bizottság azt állítja, hogy nem fognak változni a GM-szervezetekre vonatkozó jogszabályok. Véleményünk szerint már az is elég probléma lenne, ha felgyorsulna EU-ban a GM-szervezetek engedélyezése. Ezen felül nem lehetünk biztosak benne, hogy az – egyébként közismerten GM-párti – Európai Bizottság ténylegesen komolyan gondolja azt, hogy a GMO-kérdés nem lehet tárgya *TTIP*-nek, vagy ez csupán a kiszivárgott kommunikációs stratégia része. Ráadásul az elmúlt hónapok tapasztalatai azt mutatják, hogy az EU annyira akarja a *TTIP*-t, hogy már most alávét készülő jogszabályokat az amerikai igényeknek (pl. klónozott húskok engedélyezése). Ezen felül az EU már korábban is feláldozta a mezőgazdaságot a szolgáltatási iparnak tett amerikai engedmények oltárán (erre a Blair House megállapodás, amely Európát lényegében függővé tette az amerikai takarmány – elsősorban szója importtól), így nem zárható ki, hogy a tárgyalások egy későbbi szakaszában esetleg mégis engedményeket tesz az EU a GM-szervezetek témakörében. Szintén nem erősíti a *TTIP*-vel kapcsolatos bizalmat az, hogy az Európai Bizottság nem szeretné, ha a tagállamok külön, akár parlamenti döntés vagy népszavazás formájában dönthetnének arról, hogy elfogadják-e az EU és az EÁ által majdan megkötendő szabad kereskedelmi megállapodást. Miként arról az AJBH-val közösen szervezett kerekasztal beszélgetésen értesültünk róla, ebben a kérdésben a Bizottság az Európai Bíróságtól várja álláspontja megerősítését.²

A magyar kormány az eddig elhangzott nyilatkozatok szerint általánosságban támogatja a tervezett megállapodást, ugyanakkor a kormány nem támogatja, hogy a

² Várkonyi László, a KüM főosztályvezetője említette hozzászólásában

mezőgazdaság, élelmiszerek része legyenek a tervezett megállapodásnak. Szintén nem támogatja kormány azt, hogy az *ISDS* része legyen a készülő transzatlanti szabad kereskedelmi egyezménynek. Kérdés ugyanakkor, hogy aktívan is fellép-e a kormány, hogy ezek a témák végül ne kerüljenek a bele a megállapodásba, valamint az, hogy miképpen tudják ezt segíteni a civilszervezetek? A Magyar Természetvédők Szövetsége szerint nem szabad megengedni, hogy egy olyan kereskedelmi megállapodás szülessen, amely az EU és hazánk állampolgárainak és a környezetvédelme helyett az óriáscégek és a befektetők érdekeit helyezi előtérbe. Elutasítunk minden olyan kísérletet, amely lazítana a környezetszennyező iparra vonatkozó szabályokon (dereguláció), lazítaná a környezetvédelmi és egészségügyi normákat és korlátozza az állampolgárok és a környezetvédelmét szolgáló jövőbeni jogszabályok megalkotásának lehetőségén. Különösen ellenezzük, hogy a *TTIP* és más kétoldalú kereskedelmi megállapodások része legyen **(a)** bármiféle befektető – állam vitarendezési mechanizmus (*ISDS*); **(b)** egészségügyi és növény-egészségügyi intézkedések (beleértve az élelmiszer-biztonsággal foglalkozó bármiféle területet); **(c)** állat-egészségügyi kérdések; **(d)** bármiféle kísérlet, amely korlátozná a demokráciát, biztonságot és az európai szabályozás fő pilléreit, mint például a „szennyező fizet” elve és az elővigyázatosság elve.

Végül szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy az elmúlt hónapokban lezajlott tiltakozások hatására az Európai Bizottság arra kényszerült, hogy társadalmi egyeztetést indítson a befektető – állam vitarendezési mechanizmusról, amelynek keretében július 6-ig lehet [véleményt mondani](#) az *ISDS*-ről. Ugyanakkor meg kell, hogy jegyezzük, hogy az Bizottság elég sajátosan értelmezi a társadalmi egyeztetés fogalmát. Egyrészt a bizottság által közzétett kérdőív rendkívül bonyolult, a kérdések túlzottan technikaiak, és lényegében nincs olyan lehetőség, amelyben azt kérdeznék, hogy egyáltalán szeretnénk-e azt, hogy legyen *ISDS*. A társadalmi egyeztetésben való részvétel megkönnyítése érdekében a Föld Barátai Európa, *AK Europa*, *ÖGB Europa* létrehozott egy [honlapot](#), amelyen keresztül egyszerűen nemet lehet mondani a befektető – állam vitarendezési mechanizmusra.

Balról jobbra Jose Manuel Barroso, Shinzo Abe, Angela Merkel, Vladimir Putin (takarásban), David Cameron, Barack Obama, Francois Hollande, Stephen Harper, Enrico Letta és Herman Van Rumpuy ([2013. június 18. Enniskillen](#))

Vélemény az Európai Unió – Egyesült Államok Kereskedelmi és Befektetési Megállapodás (TTIP) Greenpeace által ismert tartalmáról

Tömöri Balázs
Greenpeace Magyarország

Bármilyen Európai Unió – Egyesült Államok egyezményrel kapcsolatos Greenpeace minimum követelmény

A Greenpeace ragaszkodik ahhoz, hogy bármely, az Európai Unió (EU) és az Egyesült Államok (EÁ) között létrejövő kereskedelmi megállapodás, az emberek egészségének és a környezet védelmének érdekében, az alábbi elveknek feleljen meg: *(i)* nem hozható létre szabályozási együttműködési tanács, sem befektető és az állam közötti vitarendezési mechanizmus, és nem lehet mélyebb szabályozási együttműködés azokon a területeken, ahol a környezetvédelmi irányelvek sérülhetnek, és a kereskedelmi irányelvek mögé sorolódhatnak; *(ii)* támogatni kell a leszigorúbb környezetvédelmi és egészségügyi szabványokat, beleértve minden termék összetevőinek és előállítási módjának kötelező feltüntetését; *(iii)* az egészség és a természet védelme érdekében az elővigyázatosság elvét kell alkalmazni, illetve a fejlesztéseket a tiszta és az erőforrásokat hatékonyan felhasználó irányba kell terelni; *(iv)* teljes parlamenti jóváhagyás kell mind Európában, mind az USA-ban, gyorsított ratifikáció nélkül.

TTIP transzparencia, társadalmi egyeztetése elégtelen

A Greenpeace követeli, hogy az EU és az EÁ tárgyalói biztosítsák a tárgyalások anyagának teljes nyilvánosságát! A tárgyalások folytatása előtt civilszervezetekkel együttműködve, a tervezet fenntarthatóságra gyakorolt lehetséges hatásairól átfogó elemzést kell készíteni és megvitatni. A nemzetközi – például globális klímavédelmi egyezményről folytatott – tárgyalásokkal ellentétben, a TTIP tárgyalásai teljes titokban zajlanak. A tárgyalás dokumentumait és az álláspontokat csak részlegesen hozzák nyilvánosságra, gyakran kihagyva a legfontosabb elemeket. A tagállamok képviselőinek és az Európai Parlament (EP) tagjainak csak korlátozott számát tájékoztatják részletesebben, s őket is csak titoktartás mellett. Csak a tárgyalások legvégén tervezik a végleges megállapodás szövegét az EP-nek, az európai külügyminisztereknek és az EÁ kongresszusának eljuttatni, akiknek akkor csak az egyezés elfogadása vagy elutasítása között lesz lehetőségük választani. Az átláthatóságnak ez a hiánya teljességgel elfogadhatatlan!

TTIP globálisan hátrányos

A javasolt EU és EÁ közötti kereskedelmi és beruházási megállapodás nemcsak az európai környezetvédelmi irányelveket veszélyezteti, hanem az azokból származó globális előnyöket is. A TTIP egyben azzal a veszéllyel is jár, hogy aláássa a jövőbeni környezetvédelmi szabályozást az észak-atlanti térségben.

Szabályozási és együttműködési tanács (SzET)

Aláírása esetén mindkét fél elkötelezi magát amellyel, hogy már a tervezés fázisában tájékoztatja a másikat minden olyan szabályozási vagy törvényalkotási kezdeményezésről, amelynek valószínűsíthetően jelentős kereskedelmi hatásai lennének. Éves szabályozási programot készítene elő, amely meghatározná a tervezett és a folyamatban lévő együttműködési tevékenységeket, valamint javaslatokat tenne a szabályozási együttműködés elmélyítésére. A SzET-et ágazati és eseti munkacsoportok segítenék, s az üzleti világ, a fogyasztói szervezetek és a szakszervezetek képviselőiből álló ún. érdekelt tanácsadó testületével kölcsönhatásban dolgozna. Tagjai magas rangú törvényhozók és cégek képviselői.

A *TTIP* keretében elképzelt szabályozási együttműködés fékezne a környezet- és az egészség védelmét elősegítő új szabályozási kezdeményezéseket.

Befektető – állam közötti vitarendezési mechanizmus (ISDS) – a nagyvállalati érdekeket védő törvények feletti bíróságok

A *TTIP* egyik legaggályosabb kérdése! Lehetővé tenné például, hogy a EÁ-beli befektetők jogi lépéseket telessenek akár az EU, akár egy tagállam ellen, s kompenzációt kérhetnének az alkalmazott jogszabályi vagy adminisztratív intézkedések miatt keletkezett valós vagy becsült veszteségeik miatt. A jogi eljárásokat nem közönséges bíróságok, hanem a nemzeti igazságszolgáltatási rendszertől független, „privát bírókból” álló választott magánbíróság folytatja le. Ők értelmezik a nemzeti törvényeket és felméri, hogy mennyire vannak összhangban a befektetési egyezményekkel. Ezen értékelés alapján úgy is találhatják, hogy egy adott állam megsértette azt, akkor elrendelik, hogy térítse meg a kárt. A döntés kötelező a felekre nézve, s nem lehet fellebbezni ellene, illetve semmilyen más jogorvoslattal nem lehet élni, mint amilyet az *ISDS* megenged.

Kockázata, hogy a jogi lépések jelentős pénzügyi kockázatot jelentenek a nemzeti (és EU) költségvetések számára: a választott bíróságok költségei jelentősek és döntéseik következményei még ennél is költségesebbek lehetnek. Ezen túlmenően, megteremtik annak a lehetőségét, hogy a befektetők nyomást gyakoroljanak a jogalkotókra a demokratikusan meghozott környezetvédelmi jogszabályi előírások elfogadása, bevezetése ellen. A *Greenpeace* ellenzi az ilyen vitarendezési mechanizmusokat tartalmazó kereskedelmi vagy beruházási egyezményeket, hiszen a befektetők jogrendszeren kívüli védelme a multinacionális cégeknek különleges jogokat biztosít, melyek összeegyeztethetetlenek a demokrácia, az intézményi egyensúly, az igazságszolgáltatáshoz való jog és a jog előtti egyenlőség elvével.

A TTIP későbbi módosításainak gyorsított elfogadása

További aggályos pont az a javaslat, amely *TTIP* ágazati mellékleteinek módosítását, vagy újak csatolását olyan egyszerűsített eljáráson keresztül tenné lehetővé, amely nem igényel hazai ratifikációt. Ez lehetővé tenné például, hogy megállapodás születhessen a GM-fajtákról, azt követően, hogy az Egyesült Államok Kongresszusa, az Európai Parlament és Tanács jóváhagyta az általános *TTIP* megállapodást. Egy ilyen megegyezést ezt követően már mindenféle demokratikus jóváhagyás nélkül a megállapodás részévé lehetne tenni. Ez ténylegesen nyílt felhívás volna korlátozott demokratikus kontrollú, vagy teljesen anélküli háttéralkuk megkötésére.

Egészséges élelmiszerhez kapcsolódó uniós irányelvek veszélyben

A fenntartható mezőgazdaságot és az élelmiszereket fenyegető veszélyek elsődlegesen az egészségügyi és növény-egészségügyi korlátozásokat érintő tárgyalásokból fakadnak. Ebben az esetben az ágazat szereplői mindkét oldalon a „tudományosan nem igazolt” korlátozások feloldásáért vagy enyhítéséért küzdenek. Ez azt jelenthetné, hogy a hatóságok feladata volna, hogy bizonyítsák egy termék biztonságos-e, vagy sem, s lehetővé tenné a vállalatok számára, hogy tudományos bizonytalanságra hivatkozva biztosítsák termékük piacra jutását, piacon maradását. Emellett az EU-val ellentétben, az EÁ-ban még mindig engedélyezett az antibiotikumok használata növekedésserkentőként. A *TTIP* az antibiotikumok megelőző (profilaktikus) használatának uniós korlátozását is megnehezítené, mivel ezeket a gyógyszereket megelőző intézkedésként még mindig gyakorta állományszinten adják az állatoknak. Ez a gyakorlat kapcsolatba hozható az emberek körében tapasztalható növekvő antibiotikum rezisztenciával. Kockázata, hogy közvetlenül aláásná az elővigyázatosság elvének alkalmazását, amely lehetővé teszi az EU számára, hogy bizonyos

tudományos bizonytalanságok esetén fellépjen: **(a)** Sokkal nehezebbé válhatna az EU számára, hogy ne engedélyezzen bizonyos GM-növényeket, vagy hogy továbbra is ellenálljon a klórral fertőtlenített csirkehús, a növekedésserkentőkkel táplált sertések, vagy a jelenlegi EU határértéknél több növényvédő-szermaradványt tartalmazó gyümölcsök importjának; **(b)** Különösen fenyegetve van az EU élelmiszer címkézési rendszere, kiváltképp a bioélelmiszerek címkézése, mert az EU bioélelmiszer szabályozásának tervezett megújítását felhasználva, a „kölsönös elismerés” szabálya segítségével közvetlenül vagy közvetve lehetne aláásni a biominősítési szabványokat.

Vegyí anyagokat érintő uniós irányelvek veszélyben

Az EU vegyí anyag irányelveinek zászlóshajója, a *REACH* az EÁ vegyipara előtt tornyosuló legnagyobb kereskedelmi akadály. Ugyanakkor ahhoz, hogy a *REACH* elérhesse kitűzött célját, az emberek egészségének veszélyes kemikáliáktól való védelmét, az EU jogalkotóinak még néhány vitás kérdést fel kell oldaniuk, többek között, hogy hogyan kezeljék a hormonmoduláns vegyí anyagok, a „koktéhatás” kérdéskörét és az olyan új vegyí anyagokat, mint amilyenek például a nanotechnológiai úton előállított anyagok. A *TTIP* alááshatja a *REACH* alkalmazását azáltal, hogy **(p)** üzleti titoktartási záradékokat köt ki; **(q)** lassítja azt a már most is igen nehézkes folyamatot, amellyel a nagyon aggályos hatóanyagokat azonosítják; **(r)** közvetetten a „kölsönös elismerés” rendszerét kihasználva, melynek segítségével egy vállalat az Atlanti-óceán másik partjához fordulhat, ha a hatóanyagai nem kapják meg az EU engedélyét, hogy aztán visszahozhassa azokat az európai piacra.

[Forrás](#)

A kereskedelem szabadsága vagy a gazdasági érdekek kikezdetlensége?

Jávor Benedek

Európai parlamenti képviselő, Együtt-PM

Megint a régi nóta: azért van szükség a szabadkereskedelemre, mert az majd gazdasági fellendülést és új munkahelyeket teremt az óceán mindkét partján. Pontosán ezzel az érveléssel jutottunk el odáig, hogy a mezőgazdaság az atlanti térségben úgyszólván megszűnt foglalkoztatónak lenni: multinacionális agrár-nagyüzemek játszótere, amelyek gazdasági fellendülés helyett elnéptelenedő vidékeket, emberek helyett rengeteg üzemanyagot és vegyszert alkalmazó, hatalmas ökológiai lábnyomú mezőgazdasági termelést teremtettek maguk körül. Most ez a folyamat kapna nemzetközi jogi megerősítést, azt az erőfölényt, amelyet jelenleg a nagyvállalatok a kistermelőkkel, a lakossággal és a fogyasztókkal szemben élveznek, immár a kormányokkal szemben is biztosítva számukra.

Ha a magyar és az európai ökopolitika szempontjából szeretnénk összefoglalni, hogy mi a legnagyobb gond a TTIP-vel kapcsolatban, akkor a tárgyalásokat övező titkolózás és teljes átláthatatlanság, a társadalmi részvétel és párbeszéd negligálása, a kizárólag a vállalati szakértőkkel és lobbistákkal megosztott, de a közvélemény elől elzárt háttérdokumentumok sora, és az üzleti érdekek dominanciája minden más (társadalmi, környezeti, egészségügyi stb.) érdekekkel szemben biztosan a problémalista élén szerepelne. Olyan nehezen kiharcolt, és egyértelműen (a profittal szemben) az embervédő vívmányokat kell feladni, ha az egyezményt a jelenleg sejtethető formájában fogadják el, mint az élelmiszerek GMO-tartalmának kötelező jelölése, a tökehúsok és a vágott baromfi Európában most még garantáltan vegyszermentes kezelése, a kibocsátás-kereskedelmi rendszer fellazítása, a szennyezett élelmiszerek „visszahívhatóságának” eltörlése, vagy az izomtömeg-növelők és az antibiotikumok használatának kontrollja. És van néhány tervezett rendelkezés, amelyet nem a környezeti, hanem inkább a gazdasági fenntarthatóságot veszélyeztetni súlyosan: ilyen a pénzszektor újabb deregulációja (alig néhány évvel az egész világot megrengető pénzügyi válság után), vagy a személyes adatok védelmének korlátozása „a szabadkereskedelem érdekében”.

Az Egyesült Államok vélhetően azt gondolja, hogy Európa annyira szeretné – és oly régóta hiába várja – az érezhető gazdasági növekedést, hogy most talán belemerne az Amerika által szorgalmazott, és állítólag a gazdaságot élénkítő szabályok átvételébe. Csakhogy azt még senki nem bizonyította be, hogy a környezet, az egészség, a biztonság feladása, a tőke szabadjára engedése tartós fejlődést tud biztosítani – inkább az ellenkezője bizonyosodik be a világban időről időre.

Ha most gondolatban egy pillanatra félre tesszük a TTIP-t, és Európára koncentrálunk, azt látjuk, hogy az öreg kontinens politikai vezetői olykor maguktól, látható külső (amerikai) nyomás nélkül is megteszik ugyanazokat a szabályozási szívességeket az üzleti világnak, amelyekre az Egyesült Államok és az EU viszonylatában a szabadkereskedelmi egyezmény tenne kísérletet. Itt van például a minap az európai Miniszterek Tanácsa által elfogadott, már csak az EP jóváhagyására váró új uniós GMO-szabályozás ügye: ha a Parlament is rábólint, akkor ezentúl a biotechnológiai óriásvállalatok a jelenleginél jóval nagyobb, a tudományos, egészségügyi és környezetvédelmi intézmények viszont sokkal kisebb szerepet kaphatnak a termesztési tilalmak elfogadásának folyamatában. Most a tagállamok az ún. védzáradék alkalmazásával, tudományos érvek felvonultatásával egy igen bonyolult eljárás végén tilthatják ki a piacukról a GM-fajtákat az Európai Bizottság közreműködésével (ahogyan azt Magyarország is megtette a *MON 810 Bt*-kukorica esetében), ugyanakkor maga a moratórium

a lejárta előtt nagyon nehezen vonható vissza. A jövőben viszont nemzeti hatáskörbe kerülhet a tilalom, és annak feloldása is. Ez látszólag kedvező fejlemény, a valóságban azonban a GMO-cégek lobbinyomása Brüsszel helyett ezentúl a tagállami kormányokra nehezedik majd, ráadásul az említett multinacionális cégek közvetlenül részt vehetnek majd az engedélyezés, illetve a tiltás procedúrájában. A tagállamok viszont elesnek attól a lehetőségtől, hogy a csak lokálisan jelentkező környezeti és egészségügyi kockázatokkal (mint például Magyarország a kizárólag a Pannon régióra jellemző ökoszisztémák sérülékenységével) igazolják a tilalmat. Ráadásul a GMO-cégek jogilag is felléphetnek a korlátozás ellen, megtámadva a tiltást kimondó kormányt, ami szintén új elem lenne a szabályozásban.

Azaz ugyanoda jutunk, mint amitől a *TTIP* elfogadása után is joggal tartunk: ha egy kormány azt csinálja, ami a dolga vagyis fellép a multik gazdasági érdekeivel szemben a nemzeti – környezeti, szociális, egészségügyi és sokszor ugyancsak gazdasági – érdekek védelmében, akkor a vállalati szektor jogi úton vehet elégtételt emiatt a „megengedhetetlen” kormányzati magatartás miatt, súlyos kártérítésre kötelezve az adott államot.

A kézzelfogható veszély ellen a túlzott vállalati jogosítványokat megnyirbáló szabályok mellett a megerősített európai és nemzeti intézmények, illetve az okosan újraosztott nemzeti és uniós hatáskörök jelenthetnek védelmet. Az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóságnak (*EFSA*) rendelkeznie kell saját vizsgáló és ellenőrző kapacitással, nem hagyatkozhat kizárólag a vállalatoktól bekért dokumentációkra. A tiltást nemzeti hatáskörben kell tartani (meghagyva a jogot, hogy minden állam maga döntse el, mennyit vállal a GMO-k, illetve a szabadkereskedelem egyéb „áldásainak” kockázataiból). Az engedélyezésnek viszont inkább uniós szinten kell maradnia (hiszen ott lehet biztosítani a megfelelő szintű intézményi kontroll lehetőségét), meghagyva a tagállami felülvizsgálat (vagyis a nemzeti szintű tilalom kimondásának) lehetőségét. Azt az abszurdumot pedig, hogy ha egy vállalat „kárt szenved” az egészség- vagy környezetkárosító termékének kitiltása miatt, akkor kártérítésért perelheti a tiltó kormányt, semmiképpen sem szabad az európai jog részévé tenni: ez ugyanis pontosan ugyanolyan lenne, mintha a betörő perelhetné a háztulajdonost, ha az utóbbi rácsot szereltet az ablakára. Ez a szemlélet idegen az európai jogtól: a nagy környezeti, egészségi és társadalmi kockázatú gazdasági tevékenységek esetében a szabályozásnak az elővigyázatosság, a megelőzés és a „szennyező/károkozó fizet” elveit kell követnie.

Mindenekelőtt ugyanakkor – az európai zöldszervezetek követeléseivel összhangban – a szabályozási folyamat teljes átláthatóságát, a társadalmi részvétel lehetőségének biztosítását, a legkiterjedtebben értelmezett demokratikus döntéshozatal feltételeinek megteremtését sürgetjük. Semmiképpen sem támogatjuk a további deregulációt és a közszolgáltatások privatizációját: ehelyett a magas színvonalú oktatáshoz, az egészségügyhöz és az egyéb közszolgáltatásokhoz történő hozzáférés biztosítására, valamint a helyi gazdaságot és az erős társadalmi kontrollt segítő közbeszerzési szabályok kialakítására van szükség. A környezetvédelmi szempontból fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok, a kis családi gazdaságok pedig álláspontunk szerint nem csak védelmet és támogatást érdemelnek, hanem azt is, hogy a tevékenységüket az államok a maguk eszközeivel népszerűsítsék.

Milyen jogintézményt terveznek a multinacionális befektető cégek a Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség (TTIP) alapján a nemzeti önvédelmi szabályozók miatt elmaradt hasznuk kárigényének a nemzetállamokkal szemben közvetlen érvényesítésére?

Tanka Endre

Károli Gáspár Református Egyetem

I. A várhatóan 2015-től hatályba lépő USA – EU Szabadkereskedelmi Megállapodás³ központi jogintézménye a beruházó és az állam közti jogviták rendezésének az új fóruma, az ún. *Investor – State Dispute Settlement (ISDS)*. Az elnevezés mögött a szabad kereskedelem, az áru- és tőkeszabadság világméretű kikényszerítésének egy minőségváltása, a döntő politikai fordulata rejlik: a többoldalú nemzetközi egyezményrel a multi – és transznacionális cégóriások, mint tőkebefektetők, jogot nyernek arra, hogy saját nevükben, közvetlenül pereljenek egy részükre létrehozott választott bíróság előtt bármely államot (annak törvényes képviselőjét, a kormányát) a káruk, elmaradt nyereségük megfizetésére, továbbá a nemzeti önvédelmi szabályozók megsemmisítésére azon a címen, hogy a terhükre megsértették a szabad kereskedelem kötelező előírásait. Az intézmény látványos betetőzése annak a történelmi folyamatnak, amelyben a 19. sz. végétől a nemzetek feletti tőkekoncentráció világméretű szerveződése egyre több intézményi lépéssel halad végső célja felé, amely a nemzetállamok önrendelkezését fel kívánja számolni, a nemzeti társadalmakat, pedig, az egyeduralma alá kívánja vetni.⁴

II. Amint a *TTIP* előkészítése, úgy az *ISDS* kimunkálása is a nyilvánosság teljes kizárásával folyik. Ezért annak még a normaszövege sem ismert, csak az intézményi lényege szivároghatott ki néhány ellenérdekelte civilszervezet jóvoltából.⁵ A megismert információk szerint, az *ISDS* a következő intézményi elemekre épül:

³ Lásd a *Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)* avagy *Transatlantic Free Trade Agreement (TAFTA)* előkészítését.

⁴ Az első igény még csak annak elérése volt, hogy a jogi személy tőkés társaság a magánszeméllyel azonos jogokat élvezzen a nélkül, hogy terhelné az utóbbira fennálló, közérdekű kötelezettségek. D. Korten az Egyesült Államokban az 1880-as 90-es éveknek a Függetlenségi Nyilatkozat szerinti emberi jogokat felszámoló, korrupciós törvényhozási válságát elemezve ír e törekvés sikereiről. A következő lépés már nem érte be a tőketulajdont megillető nemzeti elbánás megadásával, hanem a tőke saját igényeit teljesítő nemzetközi kiváltságot követelt magának, a legnagyobb kedvezmény címén. A neoliberais diktátum mára szilárd intézményrendszert alkotott a tőkeszabadság javára. Lásd az EU „négy szabadsága” közül elsődleges a tőke szabad áramlása, ami vétőjogot élvez és az EU bármely más közösségi politikáját maga alá rendeli. (Lásd az EU működéséről szóló Szerződés – EUMSZ – egységes szerkezetbe foglalt változata. HU 2010.3.30. Az Európai Unió Hivatalos Lapja C 83/47. 63. és 65. cikkét.) Az EUMSZ 54. cikke a tőkés társaságnak a természetes személyekével azonos jogállást biztosít. (Valamely tagállam jogszabályai alapján létrehozott olyan társaság, amelynek létesítő okirat szerinti székhelye, központi ügyvezetése vagy üzleti tevékenységének fő helye az Unió területén van, e fejezet alkalmazása szempontjából ugyanolyan elbánásban részesül, mint azok a természetes személyek, akik a tagállamok állampolgárai. „Társaság” a polgári vagy kereskedelmi jog alapján létrejött társaság, beleértve a szövetkezeteket és a közjog vagy a magánjog hatálya alá tartozó más jogi személyeket, kivéve a nonprofit szervezeteket.) A *WTO* vitarendező fóruma, a *DSB*, pedig már a tervezett *ISDS* közvetlen jogelődje, amely – annak ellenére, hogy a *WTO* nemzetközi jogalanyisága mind máig nem tisztázott, illetve vitatott – a *WTO* hatálya alá tartozó, valamennyi állam fölött áll: a szabad kereskedelem érdekét szolgáló döntését az államok terhére kikényszeríti. (lásd az EU *de facto* moratóriumának megsemmisítését a GM-növényfajták köztermesztési tilalmának kiiktatására.)

⁵ Lásd Wallach, L. „[A szerződés, amely a kormány helyére az óriáscégeket ülteti.](#)”; Ikenson, D. J. (2014) „*A Compromise to Advance the Trade Agenda: Purge Negotiations of Investor-State Dispute Settlement.*”; „*A transatlantic corporate bill of rights, Investor privileges in EU – US trade deal threaten public interest.*” Brussels, Amsterdam. October 2013.

II.i. Az *ISDS* számára a *TTIP* feltétlen, kötelező érvényt és az alá tartozó valamennyi jogalany terhére közvetlen joghatályt szavatol. Magyarán: az *ISDS* döntését egyetlen állam kormánya sem vitathatja, mert annak a döntési mechanizmusa a nemzeti jog fölött áll, a döntéssel érintett felekre az közvetlenül kötelező, annak végrehajtása nem függhet az állami végrehajtástól, mert a döntéshez fűzött *ISDS* szankciók azt feltétlenül kikényszerítik. Az *ISDS* javára ezt – a feltétlen és meg nem támadható, hatalmi felsőbbrendűséget, a nemzetállamok fölé intézményi helyezését – összetett jogtechnika biztosítja. Formálisan, a *TTIP*, mint nemzetközi szerződés jogi kötőereje: amint az elfogadása, úgy bármely módosítása is csak az összes szerződő hozzájárulásával érvényes, így a (hatalmi tényezőkkel könnyen biztosítható) vétőjog a módosítás ellen az intézményt valójában meg nem változtathatóvá teszi. Tartalmilag, a *TTIP*-nek alávetett, a látszólag csak egymással, a mellérendeltség alapján szerződő államoknak a *TTIP* és az *ISDS* tárgyában bármely nemzeti érdekű önrendelkezését eleve, fogalmi szinten kizárja az ún. „elsőbbségi doktrína”. Ebből ugyanis az következik, hogy a *TTIP* hatálya alá tartozó uniós jogállam kettős jog uralma alatt áll: egyrészt, aláveti az uniós jog, amit nem vitathat (még csak a saját alkotmánybírósága sem értelmezhet, mert ez kizárólag az Európai Bíróság joga), ha rendelet, azt még belső jogként sem kell kihirdetnie, mert e nélkül is köteles végrehajtani. A végrehajtás kényszere itt kettős: a pernyertes cég javára az állam (tehát nem a multi cég kárát közvetlenül okozó gazdasági szereplő) köteles a megítélt kártérítést megfizetni, továbbá az elmarasztalt kormány köteles intézkedni a szabad kereskedelmet gátló nemzeti szabály megszüntetése iránt. Másrészt, a közösségi jog, ez esetben, egyidejűleg nemzetközi jogforrás is, amit az EU elfogadott, beépített saját jogrendjébe, így annak kötelező érvényét a tagállam és polgárai semmilyen hatóság előtt nem vitathatják.

II.ii. Ha az elmarasztalt állam nem teljesíti az *ISDS* által előírt jogharmonizációs kötelezettségét – vagyis változatlanul fenntartja a nemzeti önvédelmi szabályát és közigazgatási eljárását –, a választott bíróság, erre irányuló kereset alapján, kereskedelmi szankciókkal bünteti az államot.

II.iii. A tőkés társaság kárigényének elbírálása és a nemzeti szabályozás megszüntetése az ún. extrajudiciális (a rendes bíróságokat megkerülő) eljárásban speciális, háromtagú választott bíróság hatáskörébe tartozik. A bírák nemzetközi befektető szakjogászok, valójában magánügyvédek. A társadalmi kontrol nemcsak a kiválasztásuknál esik el, hanem esetükben még az összeférhetetlenség kizárásának az elemi közérdeke sem érvényesülhet: a szűk és zárt szakmai körből – nem tiltott szerepcserével – ugyanaz a szakjogász az egyik ügyben bíró lehet, aki egy másik perben a multi cégóriás felperesnek a képviselője. A törvényesített összefonódások miatt a bírói függetlenség nemzeti alkotmányos alapelve itt még fikció sem lehet, hanem eleve kizárt: a bírák, ténylegesen, a multi cégóriás birodalmak ügynökeinek tekinthetők.⁶

II. iv. A választott bíróság – anyagi jogként – a Világbank és az ENSZ egyes szabályait alkalmazza. Ezek alapján a bíróság korlátlan adófizetői kártérítést rendelhet el az állam terhére, ha – megítélése szerint – a nemzetállami jog és annak alkalmazása veszélyezteti „a vállalkozások várható nyereségét”. A bíróság által az alperes államra kiszabható kártérítés összegének nincs felső határa. A bíróság ítéletével szemben a fellebbezés kizárt: az elmarasztalt állam a – törvénysértő és/vagy megalapozatlan ítélet ellen – semmilyen jogorvoslattal nem élhet. Az eljárási költségek igen magasak: az eddig indult perekben, átlag 8 millió dollárt értek el, aminek döntő részét – jogi szolgáltatások címén – még a pernyertes kormánynak is viselnie kell, tehát ez is az adózókra hárul.

⁶ Ezt támasztja alá, hogy az Egyesült Államok szabadkereskedelmi egyezményei alapján eddig indított, a „befektető az állam ellen” típusú ilyen perek 55%-ban a választott bírák zárt névjegyzékéből összesen 15 jogász szerepelt. (lásd Wallach, L. adatát.)

II.v. A választott bíróság a transz – és multinacionális befektetők – *TTIP* által szavatolt – új jogait érvényesíti. Ezek eleve parttalanul tág és a jogosult önkényes jogértelmezésének alárendelt, általános kategóriák, amelyek a befektető tőke igényeit maradéktalanul kielégíthetik. Így pl. – a szerzett jogok védelme címén – tilos a nemzeti szabályozás megváltoztatása (szigorítása) azt követően, hogy a külföldi beruházás már megvalósult. Másik alapvető joga a multi – beruházónak, hogy „indirekt kisajátítás” címén kártérítést követeljen, ha valamelyik nemzeti szabályozó miatt csökken a beruházásának értéke, függetlenül attól, hogy a szabályozó a hazai és a külföldi cégekre egyaránt érvényes. A beruházónak adott garanciák új, többletjogokat adnak a föld, a természeti erőforrások, a közművek, gyárak és más ingatlanok tulajdonjogának a megszerzésére a nélkül, hogy a beruházót ez alapján bármely, közérdekű felelősség terhelné az állammal szemben.

II.vi. Jogi mérce szerint, az *ISDS* intézménye és a ráépülő választott bíraskodás teljesen abszurd. A kártérítés kétezer éves – és a mai magánjogban is érvényes – római jogdogmatikája ugyanis a kárigény fogalmi előfeltételévé teszi a károkozás jogellenességét. Itt, viszont, azt az államot kötelezik – a tőkeberuházó elmaradt vagyoni haszna címén – kártérítésre, amely alkotmányos (a jog által előírt) kötelességének tesz eleget, amikor a nemzeti önvédelem normáival gátolja, hogy a beruházó károkat okozzon a nemzetállam jogalanyainak. (Az európai alkotmányokban az állam objektív intézményvédelmi felelőssége, hogy a területén élő, bármely állampolgárságú személyek részére garantálja az egészséges és biztonságos környezetet.) Vagyis az állam marasztalásához itt eleve elesik ennek jogalapja, az állított károkozás jogellenessége. Amikor, pedig a bíróság az államot a befektető elmaradt nyereségének a megtérítésére kötelezi, ezzel valójában, kétszeresen is, károkozó magatartásra kötelezi őt: egyrészt, az állam a kár megtérítését kénytelen a saját, adófizető polgáraitra hárítani, vagyis a társadalom terhére ezzel jelentős vagyoni kárt okoz. Másrészt, ennél súlyosabb lehet az a (materiális vagy immateriális, akár közvetlen, akár közvetett) kár, ami azzal állhat elő, hogy az államot a bírósági döntés rákényszeríti a nemzeti önvédelmi szabályozók megszüntetésére, ami miatt sérül az állampolgárok alkotmányos alapjogi védelme (az egészséghez, az élelmiszerbiztonsághoz, a környezethez stb. fűződő jogoknál) és tényleges károk sújtják őket. (pl. a fogyasztóvédelem nemzeti normáinak feladásával egészségkárosodás a GM-élelmiszerek kényszerű fogyasztása miatt.)

II.vii. Az *ISDS* intézményi funkciója döntően kettős. Egyrészt, a jog rangjára emelt zsarolást valósít meg a multi cégóriások, mint tőkeberuházók korlátlan terjeszkedését gátló és ezzel a nyereségérdeküket is sértő nemzeti szabályozók (fogyasztó -, környezet -, egészségvédelem, szociális biztonság stb.) felszámolására. Másrészt – ezzel egyidejűleg – az elmaradt haszon címén olyan, aránytalanul súlyos kártérítési összegeket szabnak ki a jogsértőnek nyilvánított állam terhére, amelyek – még ha nem is roppantják meg az adózók teherviselő képességét – elrettentő hatásukkal elérik a nemzeti önvédelmi szabályozó feltétel nélküli kiiktatását.⁷

II.viii. A nemzetközi gyakorlatban a „beruházó az állam ellen” típusú választott bírósági per ez ideig, a hatályos szabadkereskedelmi egyezmények alapján, kivétel volt. Az *ISDS* tervezett rendszerében, viszont reálisan számolni kell az Egyesült Államok és az EU területén lévő multi cégóriások ilyen típusú pereinek a dömpingjével.⁸

⁷ Az elmúlt években több mint 400 millió dollár megfizetésére kényszerítették az adófizetőket, vegyszerek betiltása, földhasználati és engedélyezési szabályozások, vízgazdálkodás és fakitermelési irányelvek nemzeti alkalmazása miatt és egyéb ügyekért. Csak az Egyesült Államok egyezményei miatt több mint 14 milliárd dollár sorsa van függőben a betegek jogai, a szennyezések felszámolása, a klíma- és energiapolitika, a termőföld tulajdona, a vízfelhasználás vagy a fakitermelés tárgyában és más perekben. Lásd *Table of foreign investor-state cases and claims under NAFTA and other US “trade” deals*, Public Citizen, Washington, DC, August. 2013. <http://www.citizen.org/documents/investor-state-chart.pdf>

⁸ A két kontinensen bejegyzett, közel 75 ezer multi – cégóriás nyer jogot az *ISDS* igénybe vételére. Ezek közül 14400 Egyesült Államok-beli cégnek több mint 50800 európai leányvállalata van, míg 3300

III. Címszavak is csak hosszan sorolhatnák, hogy az *ISDS* hatásköre az életviszonyok milyen teljességét fogja át, ahol is a nemzeti önrendelkezésnek – még a transzatlanti és az uniós integráció által, átmeneti időre meghagyott – maradékait is végérvényesen fel akarják számolni. Egy ilyen részterület a GM-növényi és - állati termékek forgalmazását tiltó vagy korlátozó, illetve az élelmiszerbiztonság érdekében alkalmazott nemzeti szabályozás felszámolási igénye is. Ennek számos, nem cáfolható bizonyítéka van, mivel a *TTIP* tárgyalásokon az Egyesült Államok multi cégóriások képviselői az e tárgyú követeléseiket nyíltan megfogalmazták.⁹ Az élelmiszerbiztonság elleni támadás egyik esete az USA húsiparát uraló cégóriásoknak az a követelése is, hogy a *TTIP* törölje el azt az uniós tilalmat, amely kizárja a klórral és más fertőtlenítő szerekkel kezelt húsárak európai behozatalát.¹⁰

IV. A *TTIP* és az *ISDS* tehát, megvalósulása esetén, Európában is következetesen fel kívánja számolni a tagállamok még fennálló nemzeti önvédelmi intézményeit, ami alól az élelmiszerbiztonság védelme és a GM-termékek elutasítása sem lehet kivétel. Önáltatás lenne arra hagyatkozni, hogy a nemzeti jog, így az Alaptörvény¹¹, a közérdeket e téren a *TTIP* ellenében érvényesítheti. Tudnunk kell: az alkotmányos deklaráció, bár a nemzeti összefogás egyik páratlan és követendő példája, intézményi súlyában nem több alkotmányos államcélnál. Ennek a kinyilvánítása, azonban, a felette álló közösségi joggal szemben nem rendelkezik jogi kötőerővel. E miatt a vele ellentétesen rendelkező uniós jogforrások azt még csak figyelembe sem veszik, jogi értelemben, a terhükre, sem érvényt, sem joghatályt nem jelentenek. Az alkotmányos államcélunk a közösségi jog olvasztó tégelyében ideológia jelszóvá bomlik le, aminek már semmilyen jogi relevanciája nem lehet, amikor az EU a nemzeti önvédelmet kiiktató nemzetközi szerződést, a *TTIP* rendszerét beiktatja a saját jogrendjébe.

Elemi érdekünk a *TTIP* és az *ISDS* tervezett létrehozásának meggátlása. Erre, azonban – úgy tűnik – csak olyan világméretű civilösszefogás adhat reális esélyt, mint amely 1997-ben meg tudta akadályozni a Multilaterális Befektetési Megállapodás (*Multilateral Agreement on Investment: MAI*) diktátumát.

európai anyacég 24200 leányvállalatával van jelen az Egyesült Államok piacán. Az *UNCTAD* jelentése szerint, az állam elleni perek száma 2000 óta a tízszeresére nőtt és 2012-ben több per indult, mint eddig bármikor. (Lásd *United Nations Conference on Trade and Development /UNCTAD/*, “*Recent Developments in Investor-State Dispute Settlement (ISDS)*” IIA Issue Notes No. 1, May 2013.) Mivel a közvagyon kifosztásának ez rendkívül jövedelmező, új üzletága lett, e terepen független pénzügyi és speciális jogi cégek egész sora jött létre.

⁹ A sok példa közül érdemes kiemelni a termékek GMO-jelölésének az eltörlési igényét, amelyben teljes az egyetértés az EU és az Egyesült Államok multi cégei között. Az Egyesült Államokbeli cégek számára ez létkérdés, mert a fogyasztók 80%-nak követelésére az Egyesült Államok államainak több mint a fele már köteles jelölni az élelmiszerek GMO-tartalmát. Az Amerikai Nemzeti Cukrász Szövetség (*U.S. National Confectioners Association*) és a Biotechnológiai Ipari Szövetség (*Biotechnology Industry Association*) – amelynek meghatározó tagja a Monsanto – egyaránt a *TTIP* új rendezésétől követeli mind a kötelező GMO - jelölés, mind a nyomon követhetőség megszüntetését. A Monsanto ettől várja az EU-ban engedélyezésre váró, új GM-növényfajtái köztermesztésének az engedélyezését.

¹⁰ Így az Észak-Amerikai Hússzövetség és a *Kentucky Fried Chicken* tulajdonosa, a *Restaurants International* követeli, hogy a *TTIP* változtassa meg az EU élelmiszerbiztonsági előírásait és tegye lehetővé a klórozott hús európai behozatalát. Az Amerikai Húsipari Intézet és a Nemzeti Sertésenyésztők Tanácsa, pedig azt kívánja a *TTIP* alapján elérni, hogy az EU szüntesse meg a bétaagonistákkal (így pl. raktopamin-hidrokloriddal) kezelt húsokkal szemben a behozatali tilalmat. (A raktopamint szarvasmarhák és sertések izomtömegének a növelésére használják annak ellenére, hogy a humán- és állategészségügyi kockázatai miatt ezt már 160 ország betiltotta, illetve korlátozta.)

¹¹ Lásd az Alaptörvény XX. cikkét. E szerint a testi és lelki egészséghez a mindenkit megillető „jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.”

Kémiai- és genetikai-biztonsági kockázatok a *Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)* egyes részleteiben

Simon Gergely

Magyar Ökotoxikológiai Társaság

A transzatlanti befektetési és kereskedelmi partnerség (*TTIP*) gyakorlatilag egyetlen, egységes szabadpiaccá olvasztaná össze a világ két legnagyobb gazdaságát. A [szabadkereskedelmi megállapodás](#) nem csak az egymás közötti vámokat, importkvótákat szüntetné meg, hanem ebben a szabadkereskedelmi övezetben a [termékekre, gyártásukra vonatkozó törvényi előírásokat](#) is harmonizálná a gyakorlatban. A megállapodás-tervezetet számos kritika éri, mivel környezet- és fogyasztóvédelmi érdekeket sérthet.

Az Egyesült Államok nem tagja nemzetközi környezetvédelmi egyezményeknek

Az Egyesült Államok egyetlen jelentős, világméretű környezetvédelmi megállapodást sem ratifikált: se az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentését előíró kiotói jegyzőkönyvet, se a káros vegyi anyagokat korlátozó stockholmi, de a hulladék harmadik országokba exportálását tiltó bázeli egyezményt sem. Ezen egyezmények a környezetvédelmi fenntarthatóság minimumának garanciái, és a világ szinte összes jelentős országa aláírta ezeket. Ezért fordulhatott elő az, hogy egy Ghánába tartó egyesült államokbeli veszélyes hulladékot szállító hajót nem fordíthattak vissza, mivel a szállító nem részese a bázeli egyezménynek.

Gazdasági kockázat

A *TTIP*-t támogató kommunikáció szerint a közös *GDP* akár 0,5%-kal nőhet és párhuzamosan ez új munkahelyeket is teremthet. Ezt azonban semmilyen komoly tanulmány nem támasztotta alá. Egy [részletes osztrák felmérés szerint](#) a *TTIP* haszna a társadalom számára igen alacsonyak: igaz, hogy nő a kereskedelem az Egyesült Államokkal, de ugyanakkor csökken EU-n belül; ráadásul épp a szegényebb, iparosodó országok kerülnek hátrányba. Ez kockázatot jelent a magyar gazdaság számára is, hisz a tavalyi export 77%-a az unióba irányult.

A „Szabályozási együttműködési tanács” és a környezetvédelmi szabályok befagyasztása

Az egyezmény része az ún. *Regulatory Cooperation or Coherence* (Szabályozási együttműködési tanács), mely alapján a kereskedelmet érintő minden új jogszabályt meg kell vitatni az Egyesült Államokkal. Ebbe beletartozik a környezet-, egészség- és fogyasztóvédelmet érintő minden szigorítás, azaz a GMO-k és a vegyi anyagok engedélyezései is. Az Egyesült Államok ezáltal szinte az EU új tagállamává válik. Egy amerikai jelentés szerint a kereskedelem legnagyobb akadálya jelenleg az EU vegyi anyagokra, kozmetikumokra, veszélyes hulladékokra, növényvédő szerekre, bioüzemanyagokra és GMO-kra vonatkozó szabályozása: nyilvánvaló, hogy az Egyesült Államok ezen területek lazítását szeretné elérni. Az egyezménytől sok szereplő azt várja, hogy lelassul a káros vegyi anyagok kivonása és egyúttal mind több GMO-t kell beengedni az európai piacra. Az Egyesült Államok részvétele emellett jó eséllyel befagyasztja a jövőbeni környezet- és fogyasztóvédelmi előírásokat, hiszen azok akadályozhatják a kereskedelmi célokat. A globális éghajlatvédelmi szabályozást is lassíthatja a *TTIP*, az Egyesült Államok ugyanis az EU-tagállamokon amúgy is nagy nehézséggel áthajtható klímavédelmi célok és feladatok elfogadását is befagyaszthatja.

Európában az elmúlt évtizedben nagymértékben szigorodtak a vegyi anyagok engedélyezési előírásai, mindeközben az egyesült államokbeli rendszer sokkal lazább, vagyis nem zárja ki a káros anyagok használatát. A szabadkereskedelmi egyezmény könnyen

alááshatja a jelenlegi szigorú uniós előírásokat, többek között az élelmiszerbiztonság területén is. Az EU például a GM-növények korlátozásán és a hormonmodulánsok tilalmán túl a növényvédő szerekre is alacsonyabb határértékeket engedélyezett, mint az Egyesült Államok. Az egyezménytől sok szereplő azt várja, hogy lelassul a káros vegyi anyagok kivonása és egyúttal mind több GMO-t kell beengedni az európai, így a magyar piacra is. Az Egyesült Államok részvétele emellett jó eséllyel befagyasztja a jövőbeni környezetvédelmi és fogyasztóvédelmi előírásokat, hiszen azok akadályozhatják a kereskedelmi célokat. A termékek szabad áramlásával pedig [ez az európai biztonsági háló kerülhet veszélybe](#). Európa például már évek óta tilt számos veszélyes anyagot, amelyek az Egyesült Államokban felhasználhatóak.

A vegyipar tart attól az uniós előírástól is, mely a hormonmodulánsokat korlátozná. Ez érint növényvédő szereket, műanyag adalékokat, sőt a jövőben akár kozmetikai összetevőket is. A tényleges kivonásokra azonban a szükséges feltételrendszerek kialakításáig várni kell. Az , egyezmény révén az Egyesült Államok, és általa jövőben a vegyipari multik is hatékonyabban beleszólhatnak a veszélyes anyagok kivonásáról szóló döntésekbe.

Titkos tárgyalások

A szerződés részleteiről szinte teljesen titokban, az alapvető átláthatóságot is mellőzve folynak a tárgyalások. Nem adnak helyet a szokásos társadalmi részvételnek sem. A párbeszédbe csak az ipari szereplőket hívták el, civilek még a dokumentumokhoz sem kaptak megfelelő hozzáférést. Az egyetlen demokratikusan választott uniós intézmény, az Európai Parlament sem fogja vitatni a jogszabályt, csak megszavazhatja vagy elutasíthatja azt.

A befektető és az állam közötti vitarendezési mechanizmus (ISDS)

Az ISDS fő célja a befektetők védelme, akik ez alapján jogi lépéseket tehetnek egy állam vagy nemzetközi szervezet, így az EU ellen, hogy kompenzációt kérhessenek az alkalmazott jogszabályi vagy adminisztratív intézkedések miatt keletkezett valós vagy becsült veszteségeik miatt. A gyakorlatban a cégek így bármikor beperelhetnek azon országokat, melyek az EU vagy az Egyesült Államok általános szintjénél szigorúbban védenék a saját állampolgáraik egészségét, a környezetet. Erre példa lehet Magyarország is a GMO-k terén, vagy a skandináv országok az egészségkárosító vegyi anyagokat illetően. Jelenleg számos EU-tagországban az uniós rendelkezésnél szigorúbb környezetvédelmi szabályok, szigorúbb határértékek vannak érvényben.

Az ISDS alapján jogi eljárásokat nem közönséges bíróságok folytatják le, hanem a magán befektető és az érintett állam a nemzeti igazságszolgáltatási rendszertől független, „privát” bírókból álló választott bírósághoz fordul. A választott bírók értelmezik a nemzeti törvényeket és felméri, hogy mennyire vannak összhangban a befektetési egyezményekkel. Ezen értékelés alapján úgy is találhatják, hogy egy adott állam megsértette az egyezményt és elrendelik, hogy térítse meg a kárt. A döntés kötelező a felekre nézve, s nem lehet fellebbezni ellene, illetve semmilyen más jogorvoslással nem lehet élni, mint amelyet az ISDS megenged.

Több példa van arra, amikor a multicégek a környezetet és emberi egészséget pusztító tevékenységüket a nemzetközi joggal takarózva végzik, kijátszva és semlegesítve a helyi értékeket, érdekeket védő szabályozásokat. A legismertebb esetek közé tartozik, amikor a Philip Morris [az ausztrál-hongkongi szabadkereskedelmi egyezmény alapján beperelte](#) az ausztrál kormányt és egészségvédelmi intézkedését, vagy mikor a francia Veolia [lépett fel jogilag az egyiptomi minimálbér-emelés ellen](#).

A Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség veszélyei és a védekezés lehetőségei

Varga Zoltán
Debreceni Egyetem

Az Európai Unió jelenleg válaszút előtt áll, önként társult független államok szövetsége legyen-e, vagy egyféle „Európai Egyesült Államok”. Egyértelmű, hogy a Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség (*TTIP*) az utóbbi irány felé mutat, mivel elfogadása esetén korábbi nemzeti „fékek és ellensúlyok” megszűnnek, amelyek a nemzeti kis- és középvállalkozásokat védték a multinacionális cégek túlhatalmával szemben. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy amennyiben a nemzetközi gazdasági-pénzügyi térben egy költség-haszon alapú véges játszma zajlik, akkor a *TTIP* elfogadása esetén a multinacionális cégek úgy tudják maximálni a profitjukat, hogy ebből a nemzeti kis- és középvállalkozásoknak (de valószínűleg a nagyobbaknak is) konkrét vesztesége keletkezik.

Véleményem szerint a *TTIP* elfogadása Magyarország jelenlegi kormányzati szándékaival szembemegy és az ország számára hátrányokkal, károkkal jár. Ezek főleg az alábbi területeken mutatkoznak meg:

(i) Élelmiszerbiztonság és ezzel szoros kapcsolatban környezetbiztonság. Amennyiben a multinacionális cégek nyomására megszüntetik a kötelező GMO-jelölést és nyomon követhetőséget, elhárul az akadály az EU-ban engedélyezésre váró, új GM-növényfajták köztermesztésének az engedélyezése előtt is, vagyis Magyarország Alaptörvényével ellentétes helyzet áll elő. Ezáltal a hazai fejlesztésű, nemesítésű fajták és vetőmagtermelés, valamint export helyébe a multicégek korlátlan importjával és haszonszerzésével szembeni kiszolgáltatottság lép.

Amennyiben – amerikai nyomásra – megszűnik a klórozott és a bétaantagonistákkal kezelt hús forgalmazási tilalma (lásd Tanka Endre írásának 7-8. lábjegyzete), ebben az esetben az eddiginél jóval nagyobb mértékben áraszthatja el az európai, ezen belül a hazai piacot a jelenlegi európai és a hazai élelmiszerbiztonsági intézkedéseknek meg nem felelő, az emberi egészségre káros, esetenként dömping-mennyiségű, illetve környezetkárosító módon (pl. pirogén legelők) előállított húsarú, amely az egészségi ártalmak, illetve kockázatok mellett a hazai hústermelőknek kiegyenlíthetetlen versenyhátrányt, ezáltal konkrét károkat okoz. Ha megszűnik a tökehúsok és a vágott baromfi jelenleg nálunk, illetve az EU-ban is garantáltan vegyszermentes kezelése, ezzel piacokat veszthetünk mindenütt (lásd Oroszország és ázsiai államok), ahol ezt abszolút követelményként előírják. Mindez közvetve a hazai rét-és legelőgazdálkodást, ezáltal az ország környezeti állapotát is hátrányosan érinti.

(ii) A másik fő terület, ahol a hátrányok a legmarkánsabban jelentkeznek, a természeti erőforrások nemzeti tulajdona, illetve azok megőrzése. Ezek közül kiemelten is utalok két olyan erőforrásra, amelyben Magyarország, legalábbis minőségi szinten, európai „nagybirtokos”, ez pedig a termőföld és a víz, mind a felszíni-, mind pedig a felszín alatti vízkészleteket tekintve. Az előbbi kapcsán gondolnunk kell még a geotermikus energiára is, amely a Kárpát-medence saját is geológiai helyzetéből következik. Amennyiben ezek fölötti szuverenitásunkat elveszítjük, akkor kifejezetten gyarmati helyzetbe kerülünk, még akkor is, ha a gyarmatosító nem konkrét állam lesz, mint a klasszikus gyarmatosítás esetében, hanem a multinacionális tőke jelenik meg, mint gyarmatosító hatalom.

Sajnos, nem ismerem, melyek lehetnek azok a jogi eszközök, amelyek a természeti erőforrások tulajdonviszonyainak „szabad áramlását”, illetve külföldi kézbe kerülését megakadályozhatnák, de mindenképp szükség van ilyenekre, még hozzá haladéktalanul. Ellenkező esetben kiszolgáltatottak vagyunk azzal szemben, amelyet tanulmányának II/v. bekezdésében Tanka Endre így foglal össze: *„A beruházónak adott garanciák új, többletjogokat adnak a föld, a természeti erőforrások, a közművek, gyárak és más ingatlanok tulajdonjogának a megszerzésére a nélkül, hogy a beruházót ez alapján bármely, közérdekű felelősség terhelné az állammal szemben.”*

Magyarország, de egyben az Európai Unió saját érdekeivel is ellentétes lenne (sőt végső soron akár az Unió felbomlásához is vezethetne), ha a *TTIP* úgy lépne életbe, hogy az kötelező jellegű legyen a tagállamok számára, felülírva a szigorúbb, az ember és emberi környezet védelme érdekében hozott nemzeti szabályozásokat. Ez ugyanis egyben azt is jelentené, hogy a *TTIP* felülírja, a multinacionális cégek javára mintegy átprogramozza az európai uniós jogot, akárcsak egy, a sejt információrendszerét átprogramozó vírusfertőzés. Ez talán a legeklektásabb módon abban nyilvánulna meg, ha a multinacionális cégek jogot szereznének arra, hogy egészségre ártalmas, illetve környezetkárosító termékeik és eljárásaik tilalmának fenntartása esetében, vélt „anyagi veszteségeikért” pereket indíthassanak EU-s országok vállalkozóival, cégeivel, illetve egyszerűen polgáraival szemben.

A fenti veszélyekkel szemben siker csak több szintű, koordinált lépésekkel érhető el: Fontos, hogy itt a nemzeti- és az ökopolitikai megközelítés együttesen nyilvánuljon meg, mert csak ez vezethet célra. Ha csak az egyiket hangsúlyozzuk, és nem mindkettőt együtt és egységében, akkor célt tévesztünk:

(a) Európai Unió szintjén: minősített többségű döntés szülessen, hogy maradjon meg az egyes tagállamok szuverenitása abban a tekintetben, hogy megőrizhessék az EU átlagánál, illetve a *TTIP* követeléseinél erősebb, szigorúbb nemzeti szabályozást a környezetvédelem és élelmiszerbiztonság, valamint a természeti erőforrások nemzeti tulajdonlása tekintetében. Ebben az irányban kell a kormánynak dolgozni, és a megválasztott európai parlamenti képviselőinknek is lobbizni, pártállásuktól függetlenül;

(b) Szükséges a Visegrádi Együttműködés kibővítése és erősítése a jelentős agráriummal bíró Románia és Bulgária, valamint Szlovénia és Horvátország, továbbá a Baltikum irányában, amelyek szintén vesztesei lehetnek a *TTIP* elfogadásának. Egyfajta Adria – Fekete-tenger – Baltikum koordináció szükséges.

(c) A nemzeti érdekek, egyfajta „nemzeti minimum” felismerésén alapuló, politikai pártoktól független, illetve pártokon átívelő civilösszefogás szükséges a környezet- és élelmiszerbiztonság, valamint a stratégiai jelentőségű természeti erőforrásaink védelme, ezáltal a nemzeti szuverenitás védelmében. Ezt az összefogást természetesen elsőként nemzeti, majd kárpát-medencei szinten kell elérni, de össze kell fogni a nemzetközi civilszervezetekkel is.

A GM-fajták köztermesztésével kapcsolatos tagállami döntés lehetősége

Kőrösi Levente és Andorkó Rita

Földművelésügyi Minisztérium, Parlamenti Államtitkárság

2014. június 14-én történelmi jelentőségű megállapodás született Luxemburgban. A környezetvédelmi miniszterek tanácsának ülésén politikai megállapodás született arról a javaslatról, amely szabadkezet ad a tagállamoknak a GMO-k termesztésével kapcsolatban. Ezt követően már csak az Európai Parlamenttel kell végső megállapodásra jutni, és bármelyik európai uniós ország betilthatja a GMO-k termesztését gazdasági vagy társadalmi indokok alapján. Az Európai Bizottság 2010 júliusában nyújtotta be jogszabály-módosítási javaslatát, amelynek célja az volt, hogy a tagállamok maguk dönthessék el, hogy akarnak-e a GM-fajtákat termesztetni a területükön vagy sem. A döntésnél nem környezeti vagy egészségügyi szempontokat, kockázatokat kell mérlegelni, hanem a tagállam gazdasági és társadalmi indokok alapján vezetheti be a tiltást. Ennek ötletét még Magyarország vetette fel 2004-ben. Ebben a mind gazdasági, mind politikai szempontból is különösen érzékeny kérdésben 2010-ben kezdődtek meg a tárgyalások, melyek során számtalan, a belső piacot, a nemzetközi kötelezettségeket és jogi kérdéseket érintő probléma merült fel, melyekre megoldásokat kellett találni. Magyarország EU elnöksége alatt a dosszié tárgyalása során jelentős előrehaladást értünk el, kidolgoztuk azt az indokrendszert, amelyre a tiltó intézkedést alapozni lehet. Akkor azonban még néhány nagy tagállamban nem volt meg a kellő politikai akarat a javaslat elfogadásához. A dán elnökség 2012-ben új ötlettel állt elő, amely nagyobb jogbiztonságot adott volna az országoknak, hogy betilthassák a GM-fajták termesztését. Ugyanakkor még a dán elnökségi félév alatt sem sikerült megállapodásra jutni. 2014 elején azonban a *DAS-1507 Bt*-kukorica termesztéséről szóló uniós engedélyezés akkora vihart kavart, hogy az országok felismerték a döntés tagállami kézbe adásának történelmi lehetőségét. Az előbb említett GM-kukorica engedélyezését a 28 tagállamból mindössze öt támogatta, és az öt támogató tagállam közül is csak Spanyolországban fogják termesztetni ezt a *Bt*-fajtát. Mindezek ellenére a jelenlegi uniós szabályok szerint mégis engedélyezésre kerül a *DAS-1507* GM-kukorica.

A civilszervezetek aggályainak eloszlatása miatt fontos megjegyezni, hogy a védzáradék bevezetésének a lehetősége nem szűnik meg, azaz új környezeti és/vagy egészségügyi kutatási eredményekre továbbra is lehet hivatkozni egy moratórium bevezetésénél. Ez a jelenlegi szövegmódosítási javaslat egy újabb eszköz a tagállamok számára a GM-növények termesztésének tiltása vonatkozásában. A javaslat lényege, hogy a tagállam, amelyik nem kívánja az engedélyezés alatt álló, vagy akár már engedélyezett GM-növényt termesztetni a területén, első lépésben a Bizottságon keresztül jelzi ezt a kérelmező felé. Amennyiben a kérelmező ezzel egyetért, vagy a megadott határidőn belül nem válaszol, az EU-s engedély területi hatálya nem fog kiterjedni az adott országra. Amennyiben azonban a kérelmező nem ért egyet a kérelemmel, akkor a tagállam saját hatáskörben, a jogszabályban felsorolt indokok alapján megtiltja a termesztést. Civilszervezetek ezzel kapcsolatban azon aggályuknak adtak hangot, hogy a kérelmezők ezzel szerepet kapnak a döntéshozatalban. Ez azonban félreértés, hiszen a kérelmező az eljárás során bármikor módosíthatja és eddig is módosíthatta a saját kérelmét. Így van az bármilyen hatósági eljárásban.

A tárgyalások során Magyarország mindvégig zászlóvivőnek számított, számos tagállam hazánkhoz igazította álláspontját és szavazott végül igennel a jogszabály módosítási javaslatra. A magyar kormányzat komoly erőfeszítéseket tett a javaslat elfogadása érdekében, mind szakmai, mind diplomáciai és politikai szinten is a legmesszebbmenőig képviselte a magyar érdekeket és kiállt a magyar mezőgazdaság [Alaptörvényben](#) is rögzített GMO-mentességének megőrzéséért.

A GM-fajták megítélése Oroszországban és Kínában

Bardócz Zsuzsa* és Pusztai Árpád

*Földművelésügyi Minisztérium

Kínában eddig két GM-növényt engedélyeztek köztermesztésre: a *Bt*-gyapotot és a vírus ellenálló GM-papaját. Kína az élelmiszerhiányra hivatkozva támogatja a GM-növények kutatását, de a termesztésüket és forgalmukat nem engedélyezi. A Kínai Élelmiszer Vesztegzár Ügynökség, az *AQSIQ* abbahagyta az engedélyek kiadását az Egyesült Államok GM-termények importjára, amit elsősorban [takarmányként](#) használnak fel. A kínai kikötőkből 2013-tól több millió tonna GM-kukoricaszállítmányt kellett visszafordítani azért, mert nem engedélyezett GM-fajtákkal voltak szennyezve. A kínaiak otthon is egyre komolyabban veszik az ellenőrzést. A Mezőgazdasági Minisztérium átfogó, alapos ellenőrzést követel meg a szabadföldi kísérletektől a fajtaválasztékon, a termesztésen és feldolgozáson át a forgalmazásig, ugyanis az utóbbi években az EU-ban többször előfordult Kínából érkező GM-rizs és rizskészítmény (lásd a *RASFF* rendszer feljegyzései). Azóta az EU rendszeresen ellenőrizteti ezeket a szállítmányokat. Kínában is probléma a rizs módosított fajtákkal való szennyeződése. Wuhan tartományban a zöldek a helyi piacon vásárolt 15 rizs mintából 4-ben GM-szennyeződést találtak. A szennyeződést a kormány elismerte. Hubei tartományban illegális GM-rizsföldeket találtak. A Mezőgazdasági Minisztérium elrendelte, hogy ellenőrei keressék meg a nem engedélyezett GM-fajtákat tesztelő helyeket és ezeket zárják be. A helyi kormányoknak ellenőrizniük kell a helyi piacokat. Az állam keményen bünteti azokat is, akik jelölés nélküli GM-élelmiszereket forgalmazznak. Eddig több vállalatot és intézetet bírságoltak meg.

A Központi Kormányzat a hivatalos televízióban és újságban próbálja népszerűsíteni a GM-fajtákat. Ugyanakkor Kínában sokan aggódnak ezek egészséget és környezetet veszélyeztető hatásai miatt, és hogy a transz gének kikerülhetnek a természetbe. A kínai hadsereg utasítást kapott, hogy csak garantáltan nem-GM gabonaféléket és olajokat vásároljon. Mi Zhen-Yu, a Kínai Katonai Akadémia társelnöke hívta fel a GM-szója veszélyeire az emberek figyelmét. „Szembe kell néznünk azzal a kárral, amit a GM-szója okozott 1,3 milliárd kínainak” – írta a *Science & Technology Abstracts Newspaper*-ben 2014. április 25-én. „Az elmúlt 20 évben a kínaiak egészsége rohamosan leromlott, sokféle betegség egyre gyakrabban fordul elő. A helyzet elképesztő. Igaz, hogy az időjárás, a vízszennyeződés és más hatások is változtak az elmúlt 20 évben, de a GM-szója hatását nem lehet kizárni”. Utalt arra is, hogy a *glyphosate*-nak és a GM-élelmiszernek komoly veszélyei lehetnek. 2013-ban Kína 63 millió tonna GM-szóját importált Amerikából, amiből főleg *Golden Fish* szójaolajt állították elő. Ez az olaj rendkívül olcsó és népszerű és minden közintézmény ezt használja. Az olajgyártás melléktermékeként nyert szójapogácsát a kínaiak a közétkeztetésben naponta háromszor fogyasztják. A katonai vezetőség a GM-növények importját súlyos stratégiai hibának tartja. Több szója olaj- és pogácsaminta *glyphosate* maradékot tartalmazott.

Miután Oroszország csatlakozott a Világ Kereskedelmi Szervezethez, engedélyeznie kellene a GM-növények importját, feldolgozását és termesztését. Tavaly a kormány törvénybe iktatta, hogy a GM-növények felkerülhessenek az egyesített állami vetőmaglistára. A megállapodás júniusban lépett volna életbe, de a kormány várakozik. Márciusban az orosz elnök kijelentette, hogy az ország GMO-mentes maradhat, anélkül, hogy megsértené a *WTO* egyezményeket. Áprilisban Dimitrij Medvedev miniszterelnök azt mondta, hogy még a

következő 3 évben Oroszország nem fog GM-fajtákat termesztetni. „Ha az engedélyezés 3 év múlva el is kezdődik, az nem jelenti azt, hogy a GMO-kat engedélyezni is fogjuk. Nem az a célunk, hogy GMO-kat fejlesszünk vagy importáljunk. Ha az amerikaiak szeretik enni ezeket, had egyék. Nekünk erre nincs szükségünk, elég helyünk és lehetőségünk van arra, hogy biotermékeket állítsunk elő”. A kormánya azzal az indokkal halasztja el a GM-fajták köztermesztésbe vonásának engedélyezését, mert nincs meg a biztonsági vizsgálatokhoz szükséges infrastruktúrájuk. A miniszterelnök elrendelte a mezőgazdasági szektor szigorú ellenőrzését is. Ugyanakkor olyan törvényjavaslat van az orosz képviselők előtt, ami bűnügyként kezelné azon GM-fajták előállítóit és forgalmazóit, amelyek károsak az egészségre és a környezetre. A törvényjavaslat támogatói olyan büntetést akarnak kiróni, mint amilyeneket a terrorcselekmények végrehajtói kapnak. „A büntetésnek arányosnak kell lennie a bűncselekménnyel” – mondta a törvényjavaslat egyik alkotója Kirill Cherkasov, aki az állami „Duma” Mezőgazdasági Bizottságának tagja. Javasolták azt is, hogy az érvényben lévő törvényt ennek megfelelően módosítsák, és határozzák meg a maximálisan megengedhető GM-szennyeződés mértékét. A tiltások ellenére bizonyos mennyiségű GM-termék már így is bekerült az orosz piacra.

Amíg az orosz képviselők a GMO-kat szabályozó törvényjavaslaton dolgoznak, az egyik anti-GMO aktivista a régóta esedékes független tudományos kísérleteket sürgeti. Elmondta, hogy 2004-ben Liège-ben a NATO Bizottság a „Modern társadalom kihívásai” fórumon arra figyelmeztetett, hogy a GMO-kat biofegyverként is lehet alkalmazni. Beszámolt olyan kísérletről, amelyet szabadon élő hörcsögökkel végeztek. Az egyik csoportnak rágcsőknak kifejlesztett takarmányt és hagyományos szóját adtak, míg a másik csoport ugyanezt a diétát kapta, de GM-szójával. A GM-szójával etetett hörcsögöknek nem született meg harmadik generációja. Az orosz anti-GMO aktivisták most pénzt gyűjtenek az első, független GMO hatásvizsgálathoz. Az Egyesült Államokból, Franciaországból, Egyesült Királyságból, Kínából és Oroszországból hívtak tudósokat, hogy biztosítani tudják, hogy a kísérleteket nemzetközi színvonalon végezzék el, ugyanis Kína és Oroszország olyan kísérleteket szeretne, amely megfelel az összes nemzetközi feltételnek. A kísérletet az interneten mindenki nyomon követhetné. „Amíg ezek a kísérletek be nem fejeződnek, Oroszország tartózkodik attól, hogy piacait megnyissa a GMO-knak, még akkor is, ha ez gazdasági hátrányokkal jár” – mondták a szakértők.

*

Kirgizisztán az első olyan állammá válhat, ahol tiltják a GM-fajták köztermesztését, importját és az ezekből készült termékek árusítását. 2015-re Kirgizisztánban létrehozna egy laboratóriumot, amely nem csak az import élelmiszereket, de az országban termesztett növényeket GM-szennyezettségét is ellenőrzi fogja. A törvényjavaslat az államelnök aláírását várja.

A Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs Központ (NAIK) bemutatása, valamint a hazai K+F helyek növény-géntechnológiai tevékenységének áttekintése

Jenes Barnabás

Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs Központ, Gödöllő

A Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs Központ (NAIK) 2014. január 1-jével kezdte meg működését. A gödöllői székhellyel megalapított központ tizenhárom¹² agrár- és élelmiszergazdasághoz kapcsolódó kutatóintézet összevonásával, működésének összehangolásával jött létre és további négy kutatóintézet gazdasági társaságként csatlakozik hozzá.

Kormányzati cél volt a széttagolt és elaprózott állami ágazati K+F+I kapacitásokból egyetlen önálló jogi személyiséggel rendelkező integrált intézmény létrehozása, „amelyben a különböző intézetek elkülönült szervezeti egység formájában szakmailag autonómok maradnak és a gazdálkodásuk a számukra megszabott keretek között magas fokú önállósággal kerül végrehajtásra.” (*1467 (VII. 24.) Korm. hat.*).

A NAIK működésével szembeni elvárások: a koncentrált, a strukturált szakmai profil, a dinamizmus és a magas szintű kontroll. A NAIK-ban a kutatásfinanszírozás eltér a korábbi modelltől. Az intézettámogatást felváltotta a feladat-finanszírozás. Egy-egy NAIK kutatóintézet költségvetése szinte kizárólag a futó projektek számától és az ezekre jutó finanszírozástól függ, beleértve adott esetben a pályázati támogatást is. Jelen pillanatban 191 kutatási feladat (projekt) folyik a NAIK 11 önálló gazdálkodási egységének¹³ 27 telephelyén (lásd a mellékelt térképet).

*

Jelentősebb hazai kutató-fejlesztő helyek, amelyek kapcsolatban álltak vagy állnak géntechnológiai kutatásokkal

Jelenleg módosított növényeket előállító géntechnológiai kutatásokat folytatnak a következő intézetekben:

NAIK Mezőgazdasági Biotechnológiai Kutatóintézet, Gödöllő. Géntechnológiai tevékenysége alapkutatási kérdések megválaszolására szorítkozik (pl. nitrogénkötéssel kapcsolatos szimbiózis vizsgálata, DNS-javító mechanizmusok vizsgálata, mikrobiális vizsgálatokon belül genomszigetek azonosítása stb.).

ELTE, Természettudományi Kar, Budapest. Géntechnológiai tevékenysége alapkutatási kérdések megválaszolása, mint pl. gabonafélék tartalékfehérjéinek funkcionális vizsgálata idegen környezetben (búza glutamin rizsben, amarant fehérje búzában stb.).

MTA Mezőgazdasági Kutató Központ, Martonvásár. Géntechnológiai tevékenysége elsősorban alapkutatási kérdések megválaszolására szorítkozik, mint pl. gabonafélék tartalékfehérjéinek módosítása, transzkripció faktorok vizsgálata növényi stressz tűréssel összefüggésben stb.

MTA Szegedi Biológiai Központja, Szeged. Alapkutatási kérdések megválaszolása különös tekintettel a stressz tűrést szabályozó génekre.

Már nem folytat növényi géntechnológiai tevékenységet: a Gabonakutató Non Profit Kft., Szeged; Szent István Egyetem Biotechnológia és Genetika Intézet, Gödöllő; Georgikon Egyetem Burgonyakutató Centrum; Keszthely, Debreceni Egyetem Kertészeti Tanszék, Debrecen

¹² Hat korábbi VM kutatóintézet (MBK, KÉKI, HAKI, ERTI, MGI és ATK), öt a NAIK-ba beolvadt Kft. (Érdi Gyümölcs, Ceglédi Gyümölcs, Fertődi Gyümölcs, Fűszerpaprika Kutató és OHKI), továbbá a Badacsonyi SzBKI és a Kecskeméti SzBKI alkotják

¹³ Jelenleg kilenc önálló intézet (AKK, ÉKI, ERTI, MGI, ATHK, HAKI, GyKI, SzBKI, és MBK), valamint két önálló kutatási osztály (ÖVKI és ZÖKO) működik a NAIK-on belül

A NAIK intézetei, kutatóállomásai

Megjegyzések: A piros pontok a NAIK telephelyeit, a kék pontok a NAIK-hoz csatlakozó négy, gazdasági társaság formájában működő kutató intézetet jelölik.

A neonikotinoid hatóanyagú csávázószeresek méhészeti vonatkozásai és a méhészek megosztottsága

Békési László

HáGK, Méhészeti Intézet

A GM-növény eredetű pollent tartalmazó méz minősítése körül kialakult neveltséges viták ismételt bizonyították a nagy nemzetközi lobbik elleni tehetetlenségünket. A jelölés-kötelezettség kérdése etimológiai okfejtésen dőlt el – amit szakember nem is ért –, hogy a virágpor a méznek vajon összetevője vagy alkotórésze? Természetesen a kedvezőbb kerül elfogadásra, azaz mivel a virágpor, mint alkotórész sohasem éri el a 0,9%-ot a mézben, [nem kell jelölni](#) akkor sem, ha a méhek GM-növényről hordták be a nektárt. Az exportorientált magyar méhészeti számára maradna még az ország GMO-mentességének előnye, ha a többi élelmiszerhez hasonlóan végre a méz származási helyét is kötelező lenne feltüntetni a címkén. Addig marad a nyilvánvalóan álságos „EU-s és nem EU-s mézek keveréke” megjelölés.

Európa méhészeit és a környezetünkért aggódó civil társadalmat egy másik kérdés is aggasztja manapság. Ez a nikotinamid csávázószeresek kérdése, amelyeket rendkívül alacsony dózisban használnak, szermaradékaik mégis hetek, hónapok után is kimutathatók a különböző növényi részekben, a [guttációs cseppekben](#),¹⁴ esetleg a pollenben és a nektárban is. Összehasonlításként pl. az *imidacloprid* több mint 7000-szer mérgezőbb (LD₅₀: 3,7 ng) mint a DDT (LD₅₀: 27000 ng) a méhekre. A még ennél is alacsonyabb koncentrációk viszont nem okoznak méhpusztulást, de különféle idegrendszeri károsítás miatt ellehetetlenítik e szociális életmódú rovar [kommunikációját](#), a tanulás és memória megfelelő működését, amit labor kísérletekben bizonyítani is lehet. A probléma az, hogy a növényvédőszeresek engedélyezése az LD₅₀ mellett, eddig nem terjedt ki, pl. az ún. szipóka reflex tesztelésére. A neonikotinoidok idegrendszeri hatásait egyébként T-cső útvesztőben és rádiófrekvenciás azonosítással (*RFID*) is igazolni lehet (eltájolás). A másik kérdőjel, hogy a mérgezőanyag megjelenésének mechanizmusát a növényekben eddig nem sikerült tisztázni.¹⁵ A francia méhészekben már a 90-es években felmerült a gyanú a GAUCHO nevű, *imidacloprid*-ot tartalmazó csávázószerrel kapcsolatban, ám a problémát a gyártók évekig sikeresen lesöpörték. A panaszok lassan eljutottak az EU hatóságaihoz, így 2013 elején az [EFSA állásfoglalásában](#) elismerte, hogy valami [nincs rendben](#) ezekkel a szerekkel. Ezt követően a Bizottság a méhek által is látogatott kultúrákban (repce, kukorica, napraforgó), két évre felfüggesztette 3 neonikotinoid és a *fipronil* (fenilpirazolok) csávázószerként való alkalmazását. A döntés nem egyszerűen született meg, ugyanis az első szavazás döntetlen lett, majd a másodikban jött be ellenükben a többség. Korábban a rendkívül alacsony koncentrációk kimutatása és a megfelelő műszer hiánya jelentett problémát itthon, ami miatt a méhmergező esetek kivizsgálása, az állategészségügytől, ahol a méhbetegségek általános diagnosztikája folyik (NÉBIH, ADI), átkerült a növényvédelemhez (NTAI), ami viszont a vizsgálatok függetlenségét kérdőjelezheti meg.

A hazai hangulatot borzolja, hogy a VM/FM az Országos Méhészeti Egyesület egyetértésével először a tiltás ellen szavazott és másodszor is csak tartózkodott. Ezt a hangulatot tükrözi a magyar méhész-társadalom is, azaz, akinek volt már baja méhmergezéssel, a méhcsaládok megmagyarázhatatlan legyengülésével, az helyesli a tiltást. Akinek szerencsés volt eddig az közömbös marad. A nagygazdák egyértelműen a döntés tarthatatlanságát hangsúlyozzák, terméskieséssel, áremelkedéssel fenyegetnek, és úgy hírlik, már derogációs kérelmet is benyújtottak. Érthetetlen a vélekedés, amit egyes méhészeti vezetők is osztanak, amikor „csávázószer öngórlól” beszélnek és, hogy a tiltással több kár érte a méhészeket, mint amennyi hasznuk származna belőle.¹⁶ Aggasztó, hogy mennyire nem tudott még mindig meggyökerezni a fenntarthatóság szemlélete, hogy nem csak mi élünk ezen a Föld nevű bolygón és rossz döntéseinkkel nem csak méheinket, hanem a rovarmegporzású növényeken keresztül az összes élőlényt veszélyeztethetjük.

¹⁴ Mörtl M. és mtsai (2013) *Abs. III. Ökotoxikológiai Konferencia* 3, 22-23.

¹⁵ Békési L. (2013) *Méhészet* 8, 14-15.

¹⁶ Oláh J. (2014) *Méhész Újság* 4, 6.

„Célkeresztben a GMO-k mezőgazdasági felhasználása” – parlamenti nyílt nap*Homoki Hajnalka*

Földművelésügyi Minisztérium, Parlamenti Államtitkárság

Az Országgyűlés Mezőgazdasági Bizottsága és a Vidékfejlesztési Minisztérium Parlamenti Államtitkársága 2014. február 20-án nyílt napot szervezett „[Célkeresztben a GMO-k mezőgazdasági felhasználása](#)” címmel. Az Országház Vadásztermében sorra kerülő rendezvény iránt óriási volt az érdeklődés, a jelentkezők felét tudták csupán fogadni. A rendezvénynek külön aktualitást adott az is, hogy a [DAS-1507](#)-es GM-kukorica (Cry1F-toxint termelő *Bt*-kukorica) nemsokára zöld utat kap az Európai Unióban, ami azt jelenti, hogy a termesztési engedély hatálya Magyarországra is kiterjed majd. Természetesen, ahogyan eddig, úgy ezentúl is mindent megteszünk annak érdekében, hogy az ország GMO-mentességét fenntarthatassuk, és megakadályozzuk ennek a GM-kukoricának a hazai termesztését.

A konferencia első felében szó volt arról, hogy az engedélyezési kérdések zöme Brüsszelben dől el. Magyarország évek óta eredményesen küzd¹⁷ azért, hogy ez a számunkra és sok más tagállam számára sem megfelelő engedélyezési és döntéshozatali rendszer megváltozzon. Sikerral hoztunk a vetési moratóriumot a [MON 810](#) Cry1Ab-toxint termelő kukoricára, az *Amflora* ipari burgonyára. Kétszer védtük meg a *MON 810 Bt*-kukoricára vonatkozó magyar vetési tilalmat, melyet az Európai Bizottság el akart törölni – és nem túlzás, ha azt állítom, hogy ezzel történelmet írtunk, hiszen GMO ügyben gyakorlatilag sosem sikerült korábban többséget elérni az Európai Bizottság javaslatával szemben. Az *Amflora* GM-burgonya engedélyezésével kapcsolatos eljárási hibák miatt pert indítottunk az Európai Bíróságon az Európai Bizottság ellen. Ebben is úttörők voltunk. Később csatlakozott hozzánk a perben több más tagállam. Tavaly pedig számunkra kedvező döntés született, megnyertük a pert, a Bíróság [megsemmisítette](#) az *Amflora* GM-burgonya engedélyező határozatát, így az nem csak hazánkban, de az Európai Unió többi tagállamában sem természetes. Elhangzott, hogy azt is szeretnénk elérni, hogy a tagállamok maguk dönthessenek arról, hogy kívának-e természeteni egy-egy GMO-t a saját országukban, és ebbe ne legyen beleszólásuk olyan tagállamoknak, ahol be sem érik a kukorica. Úgy tűnik, ennek a kérdésnek is hamarosan sikerül pontot tenni a végére.

A konferencián több kutatóintézet is képviseltette magát. Sokszor érte a miniszteriális irányítást az a támadás, hogy tudomány- és kutatásellenes. Fontosnak tartottuk eloszlatni az ezzel kapcsolatos tévhitet.¹⁸ A géntechnológiai tevékenységet ellenőrző hatóságként eddig még egyetlen kutatólaboratórium engedélyét sem utasítottuk el, és magunk is fontosnak tartjuk a géntechnológia felhasználását az alapkutatásokban. Az azonban továbbra is meggyőződésünk, hogy a magyar mezőgazdaságnak jelenleg nincsen szüksége¹⁹ a most forgalomban lévő kukoricamoly-ellenálló, vagy *glyphosate*-tűrő, és egyéb első generációs génmódosított növényekre. Mind kukorica-, mind vetőmagtermesztésben nagy hatalom vagyunk,²⁰ számos ország azért vásárol tőlünk vetőmagot, illetve árukukoricát, de egyéb mezőgazdasági terményeket is, mert köztudott, hogy Magyarország nem vet GM-növényeket. De ez természetesen nem csak a kukoricával van így, hanem más mezőgazdasági növények esetében is. Meggyőződésünk, hogy a GMO-mentesség jelenleg akkora gazdasági előnnyel

¹⁷ **Kőrösi L.** (VM PÁ Stratégiai Főosztály): A Vidékfejlesztési Minisztérium álláspontja a GMO-k mezőgazdasági felhasználásáról

¹⁸ **Budai Gy.** (VM Parlamenti Államtitkárság): Megnyitó

¹⁹ **Takács-Sánta A.** (ELTE, GMO-Kerekasztal): Szükség van-e hazánkban a GM-növényekre a nemzetközi tapasztalatok fényében?

²⁰ **Takács G.** (VMSzT, Woodstock és a Hungaroseed Kft.): A vetőmag ágazatra váró, GMO-kkal kapcsolatban felmerülő kihívások

jár hazánk számára, amelyet ki kell aknáznunk és fenn kell tartanunk, és mindent meg is fogunk tenni annak érdekében, hogy fenntartsuk.

A konferencia első felében – amelyet Font Sándor (OMB) elnökölt – a résztvevők részletes tájékoztatást kaptak arról is, mik a GMO-k termesztésének nemzetközi tapasztalatai, mik a vetőmag ágazatra, az ökológiai gazdálkodásra,²¹ az élelmiszer- és takarmányláncra,²² a GMO-kat vizsgáló laboratóriumokra, vagy a növénynevelő intézetekre²³ váró kihívások, és milyen alternatívák²⁴ léteznek a GM-növények termesztésével szemben.²⁵

Az ebédszünet után – Tóth Katalin (VM Parlamenti Államtitkárság) elnöklésével – a GMO-k egészségügyi megítéléséről két élesen szembenálló előadást hallgathattunk meg.²⁶ Ezt követte a környezettudományi eredmények tárgyalása, amely területen a vélemények a potenciális veszélyek megítélését illetően hasonlóak voltak.²⁷ Az agrártárca a szervezés időtartama alatt sajnálattal vette tudomásul, hogy a mezőgazdasági biotechnológiai ipar részéről egyetlen fejlesztő cég sem vállalkozott arra, hogy önálló előadásban ismertesse az álláspontját.

A rendezvényen hasznos vita alakult ki a GMO-k mezőgazdasági felhasználásának megítéléséről. Kiemelhető közülük Székács András (NAIK AKK)²⁸ hozzászólása, amely a BZBE mellékhatás-vizsgálatokkal kapcsolatos véleményének hangvételére és súlyos ellentmondásaira hívta fel a hallgatóság figyelmét.

Úgy értékeljük, hogy a nyílt nap sok új információval járult hozzá ahhoz, hogy tisztábban lássunk ebben az igen aktuális és stratégiai fontosságú kérdésben. A nyílt napok előszavában Jakab István (a Magyar Országgyűlés alelnöke) a rendezvény fővédnöke annak a véleményének adott hangot, hogy a [2006-ban indult rendezvénysorozat](#) folytatására a jövőben is sort kell keríteni, hiszen ezek a szakmai vélemények jelentősen befolyásolják a későbbi kormányzati döntéseket, továbbá a szakmai és társadalmi érdeklődés velük kapcsolatban kiemelkedő.

[Forrás](#)

²¹ *íjf. Hubai I.* (NAK): Alternatívák I. – az ökológiai gazdálkodás

²² *Vajda B.* (NÉBIH): GMO-k az élelmiszer- és takarmányláncban, az ellenőrzés és a kimutatás tapasztalatai

²³ *Heszky L.* (GEVB, SzIE): A hazai növénynevelő intézetekre váró kihívások

²⁴ *Bene Z.* (Karinthia Kft.): Alternatívák II. – a Duna-Szója Kezdeményezés

²⁵ *Baktay B.* (NöDiK): Alternatívák III. – a Kárpát medencei növényfajok és növényfajták

²⁶ *Györgyey J.* (BZBE, MTA SzBK): Az egészségügyi kockázatokról nyilvánosságra került eredmények tudományos fogadtatása; *Bardócz Zs.* (VM): Tudományos eredmények a GMO-k egészségügyi kockázatairól

²⁷ *Móra V.* (Ökotárs Alapítvány, GEVB, Magyar Ökotoxikológiai Társaság): Összefoglaló előadás a környezeti kockázatokról; *Darvas B.* (NAIK AKK, GMO-Kerekasztal, Magyar Ökotoxikológiai Társaság): A jelenleg forgalomban lévő GMO-k lehetséges káros hatása a nem-célszervezet rovarfajokra; *Békési L.* (HáGK, GMO-Kerekasztal): A jelenleg forgalomban lévő GMO-k lehetséges káros hatása a méhekre

²⁸ A GEVB, a GMO-Kerekasztal és a Magyar Ökotoxikológiai Társaság tagja

Széljegyzetek a „Technológia vagy manipuláció?” rendezvényről

Darvas Béla²⁹

Magyar Ökotoxikológiai Társaság

Az [MKB](#) Professzori Klub és Kiválóságok Klubja – jelentsen ez itt bármit is – Domonyvölgyben, a Lázár Lovasparkban, 2014. május 31.-én rendezte meg éves [országos rendezvényét](#). A három helyszínen folyó párhuzamos programok mellett fakultatív programokra (fröccsözés, sminkelés, ülőmasszázs, farmnézés, [dedikált könyv/CD](#) vásárlás stb.) nyílt lehetősége az ország egyetemi városaiból busszal szállított MKB *VIP* klienseknek. Az egyik helyszín (Tornácos Csárda) délelőtti programja volt a „[Technológia vagy manipuláció?](#)” című rendezvény. A másfélórás rendezvény moderátori szerepére Gózon Ákos (az *Élet és Tudomány* főszerkesztője) vállalkozott. Ezen a rendezvényen 80-140 érdeklődő jelent meg a szilva-/almapálinkás és sajtos/tepertős pogácsás reggeli fogadás után.

A rendezvény első előadását [Venetianer Pál](#) akadémikus,³⁰ az MTA Szegedi Biológiai Központ nyugalmazott kutatóprofesszora tartotta „Mit is támadnak az ellenfelek a géntechnológiában, és milyen károkat okoznak ezzel?” címmel. Ezt követte [Székács András](#) professzornak,³¹ a NAIK Agrár-környezettudományi Kutatóintézet igazgatójának előadása „Agroprognotizmus és ökoszkepszis” címmel. A két előadás után [Vida Gábor](#) akadémikus,³² az ELTE Genetikai Tanszékének nyugalmazott professzora társult a megbeszéléshez.

Véleményem szerint két nagyon eltérő közelítést hallottunk. Venetianer Pál saját kutatási eredményekre nem támaszkodó véleményt mondott. Szóhasználatában hívek, ellenfelek és támadás jelent meg, erősítve e „tudományterület” [állóháború](#) jellegét. Úgy tűnt, hogy mondanivalójának nagy része környezetvédelmi civilszervezeteknek (*Greenpeace*) szólt, de azok képviselői a klubrendezvényen nem lehettek jelen. Nézőpontja szerint, míg a hagyományos nemesítés során ellenőrizetlenül több tízezer gént viszünk át az új fajtába, addig a géntechnológiai módosításnál egyetlen. A tény viszont, hogy míg a klasszikus nemesítésnél a fajra jellemző gének helyspecifikus [allélcseréje](#) (!) következik be, addig a transzgenikus növényeknél egynéhány fajidegen gén kerül eseményspecifikusan változó új helyre. A fajta-előállító géntechnológia legnagyobb problémája a folyamat pontos irányításának megoldatlansága. Ismert olyan, génpuskával előállított GM-fajta (*DAS-1507*), amelyben a transzgén (*cryIF*) egy ép és 1-2 [sérült kópiája](#) integrálódott a genomban. Eufemizmus szerintem a Venetianer Pál által favorizált „génsebészet” kifejezés alkalmazása ilyesfajta esetekre. A magyarországi géntechnológia egyébként – a mai napig – még GM-fajtajelöltig sem jutott el. A vetésre kerülő [transzgenikus fajták](#) között ma alig vannak olyanok, amelyekbe egy gén kerül beépítésre, sokkal gyakoribbak a [többgénés változatok](#), lásd például *SmartStax* kukorica (Monsanto és Dow/Mycogene), amely 4 genetikai eseményből (*MON 89034 + DAS-1507 + MON 88017 + DAS-59122*) [8-féle](#) transzgént tartalmaz. Pontatlanul hangzottak el Venetianer Pál tolmácsolásában az európai engedélyezés sarokszámai. Az EU pillanatnyilag csak egy GM-fajta (*MON 810*) vetését engedélyezi (Magyarország erre is – más európai országokkal egyetértésben – vetési moratóriumot hirdetett). Az *Amflora* GM-burgonyával (ipari célú burgonya, amit papírgyártásban kívántak használni, illetve melléktermékét takarmányozásra) a *BASF* a piac érdektelensége miatt 2011-ben kivonult Európából, majd 2013-ban az EU Bírósága a korábban megadott engedélyt is [hatályon kívül helyezte](#). Számos viszont azon GM-fajták száma (11), amelyekre az EU adminisztrációja import és feldolgozási

²⁹ A GEVB volt tagja (2005-2008) és elnöke (2009-2012), a GMO-Kerekasztal tagja (2005-) és elnöke (2005-2008; 2013-)

³⁰ A GEVB volt elnöke (1999-2008)

³¹ A GEVB tagja (2013-), a GMO-Kerekasztal tagja (2005-) és volt elnöke (2009-2012)

³² A GEVB volt tagja (1999-2003)

engedélyeket adott ki. Ezeket a felhasználási formákat Magyarország sem ellenezte, így nagymennyiségű dél-amerikai eredetű GM-szója ([MON 40-3-2](#)) – dara és pép – kerül rendszeresen beszállításra és takarmányokba keverésre. Ezek a takarmányok jelöléskötelesek. Alapok nélküli Venetianer Pál azon kijelentése, hogy jelenleg is eszünk GM-növényekből készült élelmiszereket, hiszen a hazai ebbéli (NÉBIH – [Vajda Boldizsár](#)) akkreditált mérések napjainkig ezt esetleges problémaként jegyezték fel. Előfordulás esetén figyelmeztetést kapnak az érintett üzemek. Venetianer doktor azon kijelentése, hogy senki, sehol és semmilyen káros hatást nem írt le eddig a módosított élőszervezetekről aligha vehetjük komolyan. Bárki [ellenőrizheti](#) például az első EPA engedélyes (1995) *bromoxynil*-tűró gyapot sorsát. A *bromoxynil*-t a szóban forgó transzgén (*bxn*-nitriláz) *DBHA*-vá alakítja, ami feldúsult a növényben. A gyapot-magpogácsa kiváló takarmány, de ebben a *DBHA* kimutatható, majd megjelenik az ezzel etetett állatok szöveteiben, de tejében is. Az EPA ekkor a *DBHA* toxikológiáját kérte be, mivel az állatkísérletek a *bromoxynil* esetében az elfogadható szint fölötti rákkeltő kockázatot számolt (értsd egér kísérletekben növelte a [májdaganat](#) valószínűségét). A *DBHA* toxikológiájának elkészítésére a fajtulajdonos (*Rhône-Poulenc*) egy év haladékot kapott, de a dokumentációt nem tette le az asztalra. Az EPA ekkor (1999) nem a *bromoxynil*-tűró gyapotfajtát tiltotta be, hanem tilalmazta, hogy ebben a fajtában *bromoxynil* kezelésre kerülhessen sor. Ez is egyfajta különös csavar a GM-növények engedélyezésének/tiltásának történetében.

Az első „előadás” visszafogottan bemutatott, de éles kontrasztja volt Székács András előadása, aki koncentráltan saját és munkatársai környezetanalitikai és ökotoxikológiai eredményeit vázolta, amely alapján kijelenthető volt, hogy a [Bt-növények](#) nem felelnek meg az [IPM](#) kritériumának, az egy hektáron megtermelt Cry1Ab-toxin (*MON 810*) mennyisége magas, folyamatos és a növényi sejtekbe „mikrokapszulázva” nehezen bomlik. A pollenben szétszóródó Cry1Ab-toxin veszélyt jelent a csalánféléken élő hazai védett lepkék hernyóira, továbbá kb. 10 generáció alatt Cry1-rezisztens kártevőnépeségek kiszelektálódásához vezet. A [glyphosate-tűró növények](#) esetében fokozódik a környezet vízszennyezése, lehetőség van új szermaradék feldúsulására és megjelennek a *glyphosate*-rezisztens gyomtörzsek.

Vida Gábor meglátása szerint az elhangzottak szerint inkább Székács András mondanivalóját érezte magához közelinek. Kérdezte, hogy vajon miért tiltakoznak a fajtulajdonosok az európai jelölés ellen? Hangsúlyozta, hogy az izolált ellenőrzések sokszor nem mutatnak problémát, míg az összefüggések rendszerében már az ellenkezője történik. Az egyes tudományterületek szeparált látásmódja az eredményértékelés jelentős problémája. Kiemelte Al Gore könyvét „[A jövő](#)”-t, amely a globális problémák meglátására ösztönöz.

A beszélgetés a GM-élelmiszerek éles dietétikai vitáját elkerülte, bár a szűkre szabott hat hozzászólásban³³ utalások történtek erre. Van-e bizonyíték a káros egészségügyi hatásra, amely a magyar Alaptörvény egy bekezdésébe is bekerült – vetődött fel a kérdés, vagy lehet-e a hatástalanságot bizonyítani? Úgy gondolom, hogy mindez csak esetről esetre értékelhető, máskülönben maradnak az érzelmi alapú megítélések.

A délelőtti – elnézően kezelt, de valójában nem árnyékmentes – program több teremre kiterjedő svédasztalos ebéddel folytatódott, amelynek változatossága emelhető ki. Az MKB vendéglátását (a szervezők szerint közel 900 kiemelt ügyfelüket vendégelték meg) igazán nagyszabásúnak láttam, Kozma Katalin rendkívüli háziasszonynak bizonyult. Az MKB szerzett egy elégedett szép napot a már visszavonult professzoroknak/kísérőiknek és az éves filléres gondokból is kiragadta azokat, akik még kísérleteket terveznek, kutatócsoportot irányítanak, egyetemeken oktatnak, vagyis mindennapi – ennél sokkal kevésbé a kedvüket kereső – életüket élik. Nem becsülném le a nap tényleges hozadékát, ami a borkóstolás, kiscsoportos beszélgetéseken gyűlt. Valós közösségek bizonyosan itt erősödtek.

³³ Sorrendben: Darvas Béla, Vince László, Maróti Péter, Radics László, Soós József és Trócsányi Zoltán